

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav hospodářských a sociálních dějin FF UK

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Tomáš Gecko

Cementárna v Radotíně – založení, produkce, podnikatelské
strategie 1871- 1921

Cement Factory in Radotín – foundation, production,
undertaking strategies 1871- 1921

Poděkování

Chtěl bych tímto poděkovat prof. PhDr. Eduardovi Kubů, CSc. za odborné vedení mé práce a za čas a trpělivost, kterou mi během jejího vypracování věnoval.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

podpis

Abstrakt

Tato bakalářská práce se soustředí na dějiny cementárny v Radotíně od jejího založení v roce 1871 až do roku 1921, kdy se továrna stala součástí velké pražské firmy. Práce je vypracována metodou business history a cementárna je sledována jako podnikatelský subjekt, přičemž sociální stránka celé této problematiky není zkoumána. Důraz je kladen na založení cementárny, produkční možnosti a manažerské vedení podniku.

Klíčová slova: cementárna, Radotín, stavební průmysl, business history

Abstract

This bachelor's thesis focuses on the history of cement factory in Radotín since its foundation in 1871 till the year 1921, when the factory became the part of big Prague company. Thesis was written by using the business history methodology and the cement factory was observed as an enterprise subject, however the social aspects of this issue aren't considered. The core part of thesis emphasizes on the foundation of the cement factory, its production capabilities and its managerial leadership.

Key words: cement factory, Radotín, construction industry, business history

Obsah

Úvod	8
Literatura, metody a kladení otázek.....	9
1. Cementárenství jako průmyslové odvětví	12
1.1 Definice cementu a portlandský cement.....	12
1.2 Cesta k moderní výrobě cementu	12
1.3 Cementárenství v českých zemích.....	14
1.4 Výroba cementu a vybavení cementáren.....	15
1.5 Proměny cementářského průmyslu	20
2. Cementárna Radotín 1871- 1874	21
2.1 Radotín	21
2.1.1 Historie a rozvoj Radotína	21
2.1.2 Nerostné bohatství.....	22
2.1.3 Umístění cementárny	23
2.2 Pražská akciová továrna na hydraulický cement Radotín	25
2.2.1 Josef Kučera, Ferdinand Bárta a Maxmilián Herget	25
2.2.2 Stanovy společnosti.....	28
2.2.3 Změny ve stanovách společnosti.....	30
2.2.4 Založení cementárny	31
2.2.5 První léta provozu.....	34
2.2.7 Velká deprese a rozpuštění spolku	36
2.2.6 Kvalita a konkurenceschopnost prvního radotínského cementu.....	37
2.2.8 Důvody zániku společnosti	38
3. Portland – Cementfabrik Radotín Max Herget 1875- 1921.....	40
3.1 Radotínská cementárna za Maxe Hergeta.....	40
3.1.1 Nový majitel cementárny	40
3.1.2 Provoz cementárny za Maxe Hergeta.....	41
3.1.3 Radotínský cement	43
3.1.4 Smrt Maxe Hergeta.....	49
3.2 Cementárna za Hergetových dědiců	49
3.2.1 Anton Herget a Marie Hergetová	49
3.2.2 Poslední léta firmy Max Herget.....	54
3.2.3 Vznik Spojených pražských továren na staviva a.s.	57
Závěr	61
Prameny a použitá literatura	63

Obrázková příloha a tabulky	66
-----------------------------------	----

Úvod

Tématem mé bakalářské práce jsou dějiny radotínské cementárny. Cementárna byla založena v roce 1871 v obci Radotín, která tehdy ležela nedaleko jižního okraje Prahy. Založení této továrny bylo vůbec jedním z prvních podnikatelských počínů, které předznamenal průběh průmyslové revoluce v Radotíně, pozdějším významném pražském průmyslovém předměstí. Cementárna byla umístěna na okraji tehdejší vesnice o téměř pěti stech obyvatelích, podnik se však z hlediska rozvoje obce velmi brzy ocitl v jejím centru, což bylo mimo jiné i příčinou značných neshod s místní samosprávnou. Komíny a všudypřítomný prach se v silně negativním smyslu staly na dlouhou dobu hlavním symbolem Radotína. Cementárna svou činnost ukončila v letech 1965- 66, už od roku 1959 však probíhala výstavba nového závodu na samém konci Radotína, v Lochkovských kopcích, který funguje dodnes. Kontinuita radotínského cementárenství tedy nebyla nikdy přerušena.

K volbě tohoto tématu mě vedla jednak velmi důležitá úloha, kterou radotínská cementárna sehrála při vytváření radotínské průmyslové krajiny a také výjimečná kontinuita, jakou se tato továrna vyznačuje. Jen málo podniků má tak dlouhou a pestrou historii, která zároveň slouží i jako příklad rozvoje celého průmyslového regionu v okolí velkého městského centra.

Literatura, metody a kladení otázek

Historie radotínské cementárny sahá až do roku 1871. V Radotíně, obci vzdálené asi deset kilometrů od centra Prahy, tehdy došlo k založení vůbec jedné z prvních cementáren v českých zemích. Založení podniku v této lokalitě nebylo náhodné, pro úspěšný provoz cementářského průmyslu zde bylo mnoho příznivých předpokladů. Infrastruktura v podobě železničního spojení, kvalitní suroviny v nedalekých barrandovských kopcích, dostatek vody pro provoz parních strojů, blízkost městského centra jako předpoklad dobrého odbytu a v neposlední řadě i volná pracovní síla, to vše vytvářelo vidinu budoucí prosperity tohoto průmyslového podniku.

V rámci této práce se budu věnovat dějinám radotínské cementárny od roku 1871 až do vzniku firmy *Spojené pražské továrny na staviva a.s.* v letech 1920- 1921, která převzala i radotínskou cementárnu. Chci porozumět historii radotínského cementárenství během tohoto období. Cementárnu budu sledovat jako podnikatelský subjekt, vyjádřím se k pravděpodobným očekáváním při založení cementárny a jejich více nebo méně úspěšnému naplňování v kontextu vnějších vlivů daných konkrétní historickou dobou. Budu se soustředit na vlastnické a personální změny při provozu firmy a zkoumat finanční situaci společnosti.

Dějinám radotínského cementárenství se zatím nedostalo uceleného monografického zpracování. Tento stav je podmíněn více faktory. V první řadě se nejedná o nejstarší ani nejvýznamnější cementárnu v českých zemích, na druhou stranu se pramenná základna pro zkoumané období zachovala jen ve velmi fragmentární podobě. I přes nedostatek primárních písemných pramenů však je při pečlivém spojení jednotlivých útržků možné porozumět důvodům vzniku radotínské cementárny i problémům spojených s jejím fungováním. V neposlední řadě se pak jedná o průmyslový podnik s nevídanou kontinuitou ve svém oboru, který si jistě zaslouží podrobnějšího zpracování.

Primární prameny ve formě archivního materiálu se až na několik výjimek nedochovaly. Fungování cementárny v letech 1871- 1874, kdy byla továrna akciovou společností, je zachovaných ve velmi kusé podobě a to ve fondech krajského obchodního soudu v Praze. Pro období let 1875- 1921 existuje ještě méně archivních pramenů, jejichž výpovědní hodnota je velmi omezená. Pražský podnikatel Max Herget společnost totiž poté, co se dostala do finančních problémů odkoupil a zařadil do své rodinné firmy.

Teprve rok 1920 znamená změnu k lepšímu. Cementárna se spojením firem Max Herget a Bárta a Tichý stává součástí Spojených pražských továren na staviva a.s. Archivní fond tohoto podniku, včetně valných hromad, správních rad a bilancí společnosti, se nám zachoval. Pro toto období však existuje ještě jeden velmi důležitý archivní pramen. Nutnost obstarat značné finanční prostředky na modernizaci podniků totiž donutila firmu získat úvěr u jednoho z finančních ústavů. Volba padla na Českou banku v Praze, která si jako podmínky kladla získání části akcií společnosti a dvě místa ve správních

radě. Ve fondech České banky je tedy možné sledovat institucionální písemné prameny vypracované pro ředitelství banky za účelem kontrolování činnosti firmy. V podnikovém archivu Spojených pražských továren na staviva a ve fondu České banky se dá vyhledat i archivní materiál týkající se posledních let firmy Max Herget.

Prameny ve formě periodik a denního tisku také mají jen velmi útržkovitou podobu. Národní listy poskytují kromě mnoha inzerátů pouze kusé informace odkazující na fungování podniku, z nichž nejdůležitější je zpráva ze zasedání správní rady v roce 1873, obsahující i zkrácenou bilanci společnosti. Časopis Průmyslník odkazuje na založení cementárny a další důležité informace se dají najít i v Technickém oznamovateli a v Listech průmyslových. Významným pramenem je periodikum Technische Blätter, na jehož stránkách byla v roce 1877 publikována přednáška Antona Tarnawskiho o portlandském cementu v radotínské cementárně. Spíše okrajové informace pak poskytují Zprávy spolku inženýrů a architektů v Čechách. Ze zahraničních periodik je velmi důležitý časopis Kartell-Rundschau, který vypovídá o kartelovém zařazení cementárny na počátku 20. století. V neposlední řadě je třeba zmínit také časopis Stavivo, vydávaný od roku 1920, na jehož stránkách často publikoval Rudolf Bárta mladší.

Rudolf Bárta mladší sehrál zcela jedinečnou roli na poli české vědecké publicistiky v oblasti stavebního průmyslu. Zanechal po sobě mnoho významných děl, ke kterým se historici a technici velmi často odkazují dodnes. Pro potřeby této práce je však důležité hlavně jeho působení ve *Spojených pražských továrnách na staviva*, firmě, jejíž součástí byla i radotínská cementárna. Pokud ve svých pracích chtěl uvést konkrétní příklad výrobního postupu nebo vybavení cementárny, velmi často odkazoval k radotínskému podniku, který bezpochyby velmi dobře znal. Mezi jeho pracemi se ukázal jako nejdůležitější článek s názvem Z dějin akciové společnosti PRASTAV¹, který se zabývá nejen firmou PRASTAV, ale ve stručnosti popisuje i historii firem Max Herget a Bárta a Tichý.

Samotným dějinám cementárenství v českých zemích se věnovalo více monografií. Irena Seidlerová a Jiří Dohnálek v knize *Dějiny betonového stavitelství v českých zemích do konce 19. století*² podrobně popisují stavební průmysl v českých zemích během 19. století. Monografie se stručně věnuje i dějinám radotínské cementárny a slouží jako rozcestník pro výběr dalších pramenů týkajících se 19. století. Jaroslav Láník a Miloš Cikrt se v knize *Dvě tisíciletí vápenictví a cementárenství v českých zemích*³ zabývají průmyslem vápna a cementu a stručně popisují i technologické proměny tohoto odvětví. Součástí knihy jsou také kapitoly o dějinách radotínské cementárny před a po roce 1945. Konečně nejdůležitější práce pochází od již zmíněného Rudolfa

¹ Rudolf BÁRTA, *Z dějin akciové společnosti PRASTAV*, in: Příspěvky k dějinám skla a keramiky, Redd. R. BÁRTA a Karel ČERNÝ, Praha 1971, s. 160- 184.

² Jiří DOHNÁLEK – Irena SEIDLEROVÁ, *Dějiny betonového stavitelství v českých zemích do konce 19. století*, Praha 1999.

³ Miloš CIKRT – Jaroslav LÁNÍK, *Dvě tisíciletí vápenictví a cementárenství v českých zemích*, Praha 2001.

Bárty. Jeho *Chemie a technologie cementu*⁴ podrobně zpracovává celou problematiku cementárenství jako průmyslového odvětví. Při pozorném čtení tu je možné vyhledat téměř vše, od dějin cementárenství, přes samotný proces výroby cementu až po podrobnosti jeho chemického složení. Nechybí ani konkrétní příklady, odkazující na dějiny cementárny v Radotíně.

Pomocí zachovaného archivního materiálu, zpráv v dobovém tisku a příslušných pasáží v monografiích chci porozumět dějinám radotínské cementárny jako podnikatelskému subjektu. Metodou business history budu zkoumat organizační struktury firem, které cementárnu vlastnily. Sledovat budu management a podnik podle jeho vlastníků a manažerů s důrazem na produktivitu a zisk.

⁴ R. BÁRTA, *Chemie a technologie cementu*, Praha 1961.

1. Cementárenství jako průmyslové odvětví

1.1 Definice cementu a portlandský cement

Pod slovem cement si dnes člověk většinou představí šedou hmotu uloženou v pytlích, která se používá hlavně při stavebnictví. Pro pochopení fungování radotínské cementárny je ale nutné nejdříve si přesně určit, co se pod slovem cement vlastně skrývá. Jan Hlaváč cement definuje jako „hydraulické práškové pojivo (maltovina)⁵, jehož účinnými složkami jsou sloučeniny CaO (oxid vápenatý), SiO₂ (oxid křemičitý), Al₂O₃ (oxid hlinitý) a Fe₂O₃ (oxid železitý), popřípadě jiné sloučeniny podobného typu“⁶. Z chemického hlediska se pak dá cement rozdělit na tři základní druhy a to cementy křemičitanové, hlinitanové a jiné cementy (železitanový, chromitanový).⁷

Nejvýznamnějším zástupcem cementu je dnes portlandský cement, který vyniká hlavně svou pevností a schopností rychle tuhnout. Řadí se mezi cementy křemičitanové a využívá se hlavně při výrobě betonu. Existuje více druhů tohoto cementu, pro všechny je však společný „výrobní postup, záležející ve výpalu směsi surovin do slinutí; tím vzniká tzv. slínek⁸, ze kterého se jemným mletím získá portlandský cement“ a „mineralogické (fázové) složení, jež vzniklo vysokoteplotními reakcemi v surovinové směsi“⁹.

Suroviny potřebné k pálení portlandského cementu se dají rozdělit na hlavní a pomocné. Samotný slínek je složen z hlavních surovin, ke kterým se řadí vápenec nebo jiné vápenaté látky a tzv. hydraulické složky, které jsou tvořeny hlinou nebo břidlem a dalšími přísadami (např. železná ruda). Pomocné suroviny oproti tomu slínek sami o sobě netvoří, pouze „jeho vývin usnadňují...nebo usměrňují některé vlastnosti cementu“¹⁰, případně zjednodušují mletí a pomáhají spořit palivo. Patří k nim například sádrovec nebo chlorid vápenatý.

1.2 Cesta k moderní výrobě cementu

Nejstarší zmínky používání hydraulických pojiv se datují asi k roku 700 před naším letopočtem. Cement tehdy vyráběly středomořské národy, kromě Řeků a Féniciánů hlavně Římané, kteří používali směs složenou z vyhašeného vápna a sopečného popela¹¹. Cement Římanům vděčí i za svoje

⁵ Pojiva jsou širokou skupinou látek, které mohou za určitých podmínek přecházet ze stavu plastického ve hmoty pevné a tvrdé, aniž by ztratily celistvost nebo došlo ke změně jejich objemu. Mezi pojiva se řadí i maltoviny. Za sirova jsou trvanlivé a po zatuhnutí a ztvrdnutí pevné „i jinak výhodné“. Cement je pak tzv. hydraulickou maltovinou. Základní charakteristikou hydraulických maltovin je, že je lze po počátečním zatuhnutí na vlhkém vzduchu ponořit do vody, kde dále tuhnou a postupně zvětšují svojí pevnost, R. BÁRTA, *Chemie a technologie cementu*, s. 19.

⁶ Jan HLAVÁČ, *Základy technologie silikátů*, 2. vyd. Praha 1988, s. 443.

⁷ Tamtéž, s. 444.

⁸ Slínek jsou kousky spečené, vypálené hmoty, R. BÁRTA, *Chemie a technologie cementu*, s. 45.

⁹ J. HLAVÁČ, *Základy technologie silikátů*, s. 444.

¹⁰ R. BÁRTA, *Chemie a technologie cementu*, s. 309.

¹¹ M. CIKRT – J. LÁNÍK, *Dvě tisíciletí vápenictví a cementárenství v českých zemích*, s. 20- 21.

pojmenování. Přírozený lomový kámen totiž nazývali caedere¹² a zdivo z něho zhotovené caementa nebo caementicae structural. Když pak francouzský badatel Lorient překládal v roce 1744 Plinia do francouzštiny, přeložil slovo caementa jako ciment, ze kterého se vytvořilo dnešní označení cement¹³.

Po pádu římské říše umění výroby cementu z Evropy téměř zmizelo a teprve během 18. a 19. století začali badatelé vědecky zkoumat důvody trvanlivosti římských staveb. V roce 1729 přišel Bernard Forest de Bélidor na to, že jen některá vápna mají vlastnost vytvářet pevnou maltu i pod vodou, tedy na jejich hydraulické vlastnosti. John Smeaton zjistil, že vápno složené z pevného a čistého vápence, do té doby považované za velmi kvalitní, tuto vlastnost nemá. Na stavbu Eddystonského majáku v Plymouthu proto použil beton složený z měkkého vápence silně znečištěného jílem. Důležitý byl také objev Jamese Parkera. Parker vyrobil v roce 1796 z jílovitého vápence, který našel na kentském pobřeží, cement podobající se pevností a hnědou barvou starým římským cementům. Nazval ho proto cementem románským¹⁴.

Na cestě přechodu k průmyslové výrobě cementu učinil zásadní krok Louis Joseph Vicat. Roztřídil různé druhy francouzských vápenců podle obsahu hydraulických látek a zjistil, že nutnou sloučeninou, kterou musí každý kvalitní cement obsahovat, je oxid křemičitý, hojně se vyskytující v jílu. Pokud přítomen není, lze ho uměle přidat. Vápno obsahující oxid křemičitý nazval hydraulickým vápnem a vzniklý cement přírodním cementem¹⁵.

Joseph Aspdin shrnul poznatky svých předchůdců a v roce 1824 obdržel britský patent na výrobu tzv. portlandského cementu. Jeho cement totiž svou barvou připomínal přírodní vápenec z poloostrova Isle of Portland nedaleko Isle of Wight, který byl v tehdejší době považován za velice kvalitní. Toto pojmenování sice znamenalo pouhou snahu o reklamní zviditelnění Aspdinova výrobku, už Smeaton před ním přirovnal svůj beton k portlandskému kameni, nakonec se ale vžilo jako název nového druhu cementu. Z praktického hlediska se však ani nejednalo o dnešní druh portlandského cementu, protože nesplňoval podmínku dosažení hranice slinutí během pálení. Teprve Isaak Charles Johnson objevil v roce 1844 ve Swanscombe, že je nutné pálit cement za hranici slinutí, aby došlo ke správnému chemickému sloučení vápna a dalších surovin.

Henri Le Chetalier v roce 1882 pod mikroskopem prozkoumal slínek portlandského cementu, což mu umožnilo zjistit jeho chemické složení. Ve slínku objevil kromě vápna a hlíny i další nerosty a mezi nimi identifikoval trikalciumpilát jako „*nositele osobitých vlastností portlandského cementu*“¹⁶. Konečně Němec Wilhelm Michaelis dodal výrobě portlandského cementu chemický základ i v teoretické rovině stanovením přesného rozmezí surovin potřebných pro výpal kvalitního výrobku.

¹² Latinsky „tesat“ nebo „lámat“.

¹³ Jana NEKVASILOVÁ, *Počátky vývoje, výroby a užití portlandského cementu*, in: Dějiny vědy a techniky 12. 21. seminář pro vyučující dějin věd a techniky, Ed. Jaroslav FOLTA, Praha 2004, s. 19.

¹⁴ Tamtéž, s. 20.

¹⁵ M. CIKRT – J. LÁNÍK, *Dvě tisíciletí vápenictví a cementárenství v českých zemích*, s. 22.

¹⁶ Tamtéž, s. 20.

Díky tomu byly v Německu roku 1878 poprvé stanoveny přesné normy pro výrobu portlandského cementu, které v různých podobách přijaly i další státy¹⁷.

1.3 Cementárenství v českých zemích

Stavební průmysl v Čechách má velmi dlouhou tradici. Používání vápna při natírání zdí se sice datuje až do doby kamenné, jako pojivo se však začalo užívat až někdy kolem 9. století našeho letopočtu v souvislosti s rozšířením římského způsobu budování kostelů. V době Karla IV. se vápno z Bráníka vyváželo pod názvem Pasta di Praga do celé Evropy¹⁸. Stále se však jednalo o pouhé vápno, nikoliv cement v moderním slova smyslu. Ten se v českých zemích začal objevovat teprve v souvislosti s průmyslovou revolucí.

Teprve druhá polovina 19. stol. utváří v Čechách příhodné podmínky pro rozvoj moderního cementářského průmyslu. Během 60. let 19. století totiž došlo k rozsáhlému mapování českých zemí, součástí čehož bylo i hledání nalezišť nerostných surovin a nově budovaná železniční síť pak zajistila jejich dopravu a stejně tak i dobrý odbyt výrobku. Samotné snahy nahradit tradiční vápno cementem měly více příčin. V souvislosti s urbanizací bylo sice třeba budovat nová bytová zařízení, více než v případě domů a bytů se však cement uplatnil u technických objektů, jejichž výstavba se v souvislosti s průmyslovou revolucí rychle rozšiřovala. Velkou reklamou pro cement znamenalo jeho rostoucí používání při stavbě významných objektů a to nejen na území habsburské monarchie. Z cementu vzniklý beton se brzy osvědčil při úpravách toků řek a stavbách městských vodovodů a kanalizace. Velkým zviditelněním pro beton byla hlavně výstavba Vídeňského vodovodu po epidemii cholery v roce 1873¹⁹.

Portlandský cement se v českých zemích poprvé uplatnil při stavbě vodních děl. Krátce nato začal být používán při výstavbě základů mostů, upravovaly se s ním toky řek a mnoho dalšího. Cement byl však vyhledávaným zbožím nejen u velkých projektů, ale i při drobných stavbách typu schodišť nebo různých dekorativních prvků, protože zde byla jeho cena dokonce nižší, než u výrobků tesaných z kamene. Samotná výroba cementu byla velmi rozmanitá. Vedle tradičního hydraulického vápna se u nás vyráběl především cement struskový. Jednalo se o určitou variantu románského cementu, jemně semletou strusku smíšenou s vápenným hydrátem. O slovo se brzy začal hlásit i portlandský cement, jeho výroba však byla po technické stránce podstatně náročnější než u předchozích dvou a proto trvalo delší dobu, než se dokázal prosadit²⁰.

Na českém trhu nebyl domácí cement ve srovnání se zahraničními výrobky původně považován za velmi kvalitní. Nejstarší cementárny se dokonce uchýlovaly k prodeji cementu pod zahraničními značkami, při stavbě pražské vodárny v roce 1877 však nastal obrat. Bylo zjištěno, že byl

¹⁷ R. BÁRTA, *Rozsah a vývoj světové výroby cementu*, s. 5.

¹⁸ M. CIKRT – J. LÁNÍK, *Dvě tisíciletí vápenictví a cementárenství v českých zemích*, s. 17.

¹⁹ Tamtéž, s. 23- 24.

²⁰ Tamtéž, s. 25- 26.

dodán cement pod jinou značkou a následně podáno trestní oznámení. Ing. Patzold však na případě radotínského cementu dokázal, že domácí cement dokonce zahraniční předčí. Celý proces znamenal důležitý mezník, protože od této doby se začal na veřejné stavby běžně používat i český cement²¹.

První cementárna v českých byla založena roku 1860 šlechtickým konsorciem v Bohosudově. Výrobek byl sice označován jako cement portlandský, pravděpodobně se ale stále jednalo o románský druh cementu²². Právý portlandský cement začal vyrábět asi až Ferdinand Bárta během 60. let 19. století v Hlubočepích u Prahy. Roku 1870 pak Bárta založil podolskou cementárnu, zpočátku rodinný podnik, který se ale už v roce 1872 změnil na akciovou společnost. Konečně rokem 1871 začínají dějiny radotínského cementárenství. V červenci tohoto roku byla založena firma *Pražská akciová továrna na hydraulický cement*, jejímž cílem bylo vybudovat továrnu na cement v Radotíně.

1.4 Výroba cementu a vybavení cementáren

Při výrobě portlandského cementu se v cementárně odehrávají tři základní činnosti. Nejdříve je nutné umlít a smísit potřebné suroviny, pak dojde k pálení směsi a nakonec se vypálený slínek jemně umele²³. Každou cementárnu tvoří určité specifické vybavení, které umožňuje průběh těchto činností. Samotná výroba portlandského cementu zůstala dodnes bez výraznějších změn, vybavení k ní používané se ale po technické stránce postupně měnilo. Pokusím se nyní alespoň ve stručnosti přiblížit proces těchto změn.

Rozeznávají se tři základní způsoby mletí a míšení surovin na stejnorodou směs a to za sucha, za mokra nebo plavením. Mokrý mletí nebylo v 19. století pro svou energetickou a technickou náročnost moc často používané. Během suchého způsobu mletí, který byl dříve nejčastější, se surovina musela nejdříve důkladně vysušit. Vápenec a hlína se rozdrtily na menší kousky, které putovaly do sušících bubnů a až poté se směs umlela na jemnou surovinovou moučku. K mletí byl sice původně používán kulový mlýn, svými vlastnostmi však příliš nevyhovoval a od konce 19. začal být používán v kombinaci s tzv. mlýnem rourovým (troubovým)²⁴ nebo byl úplně nahrazen mlýnem sdruženým. Oba mlýny se používaly i k mletí slínku, ani zde se však neukázal kulový mlýn jako nejvhodnější. Byl proto zdokonalen a zaveden pod názvem kominor, cementor nebo molitor²⁵. Velikou nevýhodou suchého mletí byla obrovská prašnost cementárny.

Pokud hlína obsahovala větší množství písku nebo křída pazourek, muselo být místo suchého použito mletí plavením. Uskutečňovalo se v tzv. plavírnách, kde plavením surovin docházelo k odstranění nežádoucích přímíšenin. Výsledným produktem byl hustý nebo řídký kal, vhodný

²¹ R. BÁRTA, *Z našich dějin keramiky a staviv*, Praha 1940, s. 26.

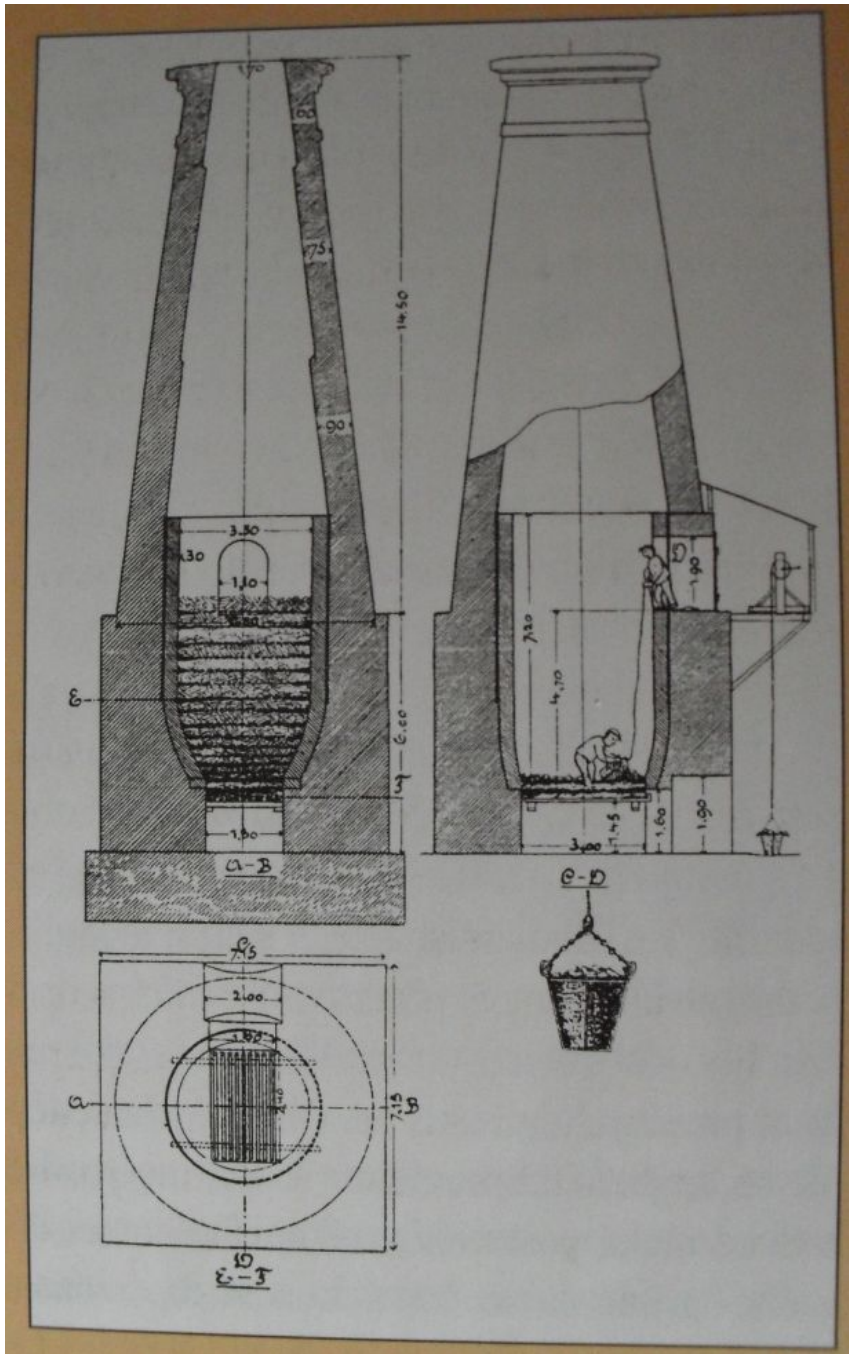
²² J. DOHNÁLEK – I. SEIDLEROVÁ, *Dějiny betonového stavitelství v českých zemích do konce 19. století*, s.61.

²³ Josef BURIAN, *Moderní výroba cementu*. Zvláštní otisk z časopisu Cement, železo a beton, Praha 1909, s. 3.

²⁴ Firma F. L. Smidth v Kodani roce 1892 poprvé použila rourový mlýn. Kulový mlýn mele surovinu nahrubo, rourový pak najemno, tamtéž, s. 6.

²⁵ Poprvé zavedla opět firma F. L. Smidth v roce 1901, tamtéž, s. 6.

k pálení v určitých typech pecí. Pálení jemné surovinové moučky nebo kalu však nebylo možné uskutečnit v tzv. šachtových pecích. V cementárnách využívajících šachtové pece, ke kterým v 19. století patřil i Radotín, muselo nejdříve dojít k prohnětení moučky s vodou v plastické těsto, ze kterého cihlářské stroje lisovaly surovinové cihly. Před použitím musely takto vyrobené cihly určitou dobu schnout ve speciálních sušárnách.

Obrázek 1. Šachtová pec v cementárně v Podolí

Portlandský cement se původně páčil v tzv. periodických šachtových pecích, které byly převzaty z vápenictví. Pec se zaplnila topným materiálem a surovinovými cihlami a obsah se zapálil.

Po dohoření a vychladnutí byla většina slínku spečena v peci, „pec tzv. seděla...Do slínku se pak bodalo dřevěným nebo okovaným bidlem (pec se píchala) a kusy slínku postupně padaly dolů. Dobrý slínek se nakládal na kolečko, vyvezl se do skladiště a zpravidla následujícího dne se semlel“²⁶.

Pro malý výkon, velkou spotřebu paliva a nestejnomyšný slínek se během 70. a 80. let 19. století začalo přecházet od původních šachtových pecí k tzv. kruhovkám. Tepelně došlo oproti dřívějším pecím k výraznému zlepšení²⁷, nebylo však možné dostatečně rychle slínek pálit a chladit, což výrazně snižovalo kvalitu výsledného cementu. Nedostatky kruhovek vedly k vytvoření kontinuálních (nepřetržitých) šachtových pecí, mezi které se kromě jiných²⁸ řadí i Dietschova pec.

Nalepování slínku na stěny pece zabraňovalo u periodických šachtových pecí nepřetržitému pálení cementu²⁹. Technické řešení tohoto problému poskytl až Dietsch vybudováním stolové pece. Skládala se ze dvou šachet, které byly spojeny malým mostem, tzv. stolem. Horní šachta se nazývala kalcinační, odtud se vypálené, ale neslinuté surovinové cihly táhly hrably na vodorovný stůl, kde docházelo ke slinutí. Z tohoto mostu se pak slínek shraboval nebo sám padal do dolní chladicí šachty. Ta se směrem odshora dolů rozšiřovala, čímž se zabraňovalo přilepování slínku ke stěnám. Slínek se mohl do chladicí šachty shrabovat neustále a pálení nemuselo být přerušováno.

Pálení v šachtových pecích však i přesto mělo mnoho stinných stránek. Kromě náročnosti na pracovní sílu a nebezpečnosti procesu byl jejich výkon oproti pozdějším pecím pramalý. Pro tyto důvody se už v letech 1890- 1891 začaly ve Spojených státech zavádět první rotační (otáčivé) pece, které se v Evropě objevují teprve v roce 1897 a to v Německu a Dánsku³⁰. Výhody oproti šachtovým pecím byly obrovské. Vyšší výkonnost, snazší obsluha, čistější práce, cement lepší jakosti, automatizace, menší počet dělníků a odpadnutí nutnosti vyrábět a sušit surovinové cihly, to vše více než vyvažovalo jedinou nevýhodu, větší spotřebu uhlí³¹. I přesto však mnoha podnikům trvalo dlouhou dobu, než se odhodlaly přejít na rotační pece. Oproti šachtovým pecím se totiž jednalo o výraznou změnu celého výrobního procesu, který si vyžádal změny celé cementárny a s tím spojené nákladné investice. Určitým kompromisem mezi šachtovými a rotačními pecemi se tedy na určitou

²⁶ Tento postup se sice konkrétně vztahuje k podolské cementárně, ostatní pece tohoto druhu ale musely fungovat na podobném principu, M. CIKRT – J. LÁNÍK, *Dvě tisíciletí vápenictví a cementárenství v českých zemích*, s. 30.

²⁷ Oproti periodickým pecím, kde byla spotřeba paliva až 55 % obsahu pece, vyžadovaly kruhovky jen asi 24 %. R. BÁRTA, *Chemie a technologie cementu*, s. 518.

²⁸ Berounská cementárna využívala obdobnou pec soustavy Liban a radotínská cementárna do roku 1924 pec soustavy Schneider. Dalším příkladem tohoto typu jsou třeba pece Aalborg v Dánsku, R. BÁRTA, *Portlandský cement*. Ku stému výročí jeho založení, in: *Staviteleské listy*, 20, 1924, s. 305 .

²⁹ Obsah pece se často připekl ke stěnám, vnitřek bylo nutné vždy znovu nahazovat, M. CIKRT – J. LÁNÍK, *Dvě tisíciletí vápenictví a cementárenství v českých zemích*, s. 30.

³⁰ Obě rotační pece byly používány k pálení kalu, J. BURIAN, *Moderní výroba cementu*, s. 10.

³¹ Rotační pece se vytápěly uhelným prachem. Uhlí se usušilo v sušících bubnech, semlelo na jemnou surovinovou moučku v kulovém a rotačním mlýnu a ventilátorem vhnalo do pece.

dobu staly tzv. šachtové pece s otáčivým roštem (automatické šachtové pece), které dokázaly pálit vysokohodnotný slínek za předpokladu nižších investic do zařízení³².

V roce 1912 si dal Albert Hauenschild ml. patentovat šachtovou pec s otáčivým roštem. Automatická šachtová pec se oproti obyčejné šachtovce lišila hlavně tím, že byl v jejím spodu umístěn otáčivý rošt. Ten měl za úkol rovnoměrně drtit slínek pálený v peci a zároveň byl chlazen ze spodu dmýchaným vzduchem, který pak prostupoval do celé pece. Suroviny byly opět ve formě cihel, jejich přísun však byl výrazně automatizován. Na vrcholu pece se totiž nacházel tzv. podávací talíř, který automatickou pec zásoboval surovinovými cihlami a koksovou krupicí. Výkonem a kvalitou³³ se automatická pec sice konkurenční rotační peci rovnat nemohla, náklady na investice však byly podstatně menší a nemusel se ani měnit způsob zpracování surovin. První automatické šachtové pece byly v Čechách pořízeny v roce 1924 v radotínské cementárně³⁴.

Rotační pec se od všech předchozích druhů pecí konstrukčně velmi lišila. Jednalo se o velkou a širokou „trouba“³⁵ z ocelových plechů, mírně nakloněnou asi o čtyři stupně. Skládala se celkem ze dvou bubnů. Horní větší buben sloužil k pálení cementu a dolní menší pak k chlazení slínek. Oba bubny spočívaly na několika párech rotačních válců, jejichž osy byly upevněny na pilířích. Během pálení se bubny otáčely kolem své osy pomocí ozubeného kola, které se nacházelo na obvodu každého z nich³⁶.

Pokud se rotační pec rozdělí podle procesů v ní probíhajících, vytvoří se tři pásma. Prvním je ohniště, ve kterém docházelo k pálení suroviny na slínky. Ve druhé části, tzv. kalcinačním pásmu, se rozkládal vápenec. Nakonec v pásmu vysoušecím se vypařovala voda z kalu nebo ovhčené směsi surovin. Během pálení cementu unikaly z ohniště horké plyny, které se zároveň využívaly při rozkladu vápence a vysoušení surovin ve zbylých dvou pásmech. Aby se zvýšila celková energetická efektivnost, začalo postupně docházet k prodlužování pece. Během tohoto procesu bylo ohniště rozšířeno, ale výrazně zkráceno na úkor zbylých pásem. Došlo tak ke snížení ztrát sáláním během pálení a k lepšímu využití horkých plynů. Vznikla tzv. rotační pec s prodlouženým ohništěm.

Díky úspornosti rotační pece s prodlouženým ohništěm se objevila možnost pálit moučku vytvořenou mletím za mokra. Energetická náročnost tohoto procesu byla v obyčejné rotační peci obrovská, nové pece ale tento způsob výroby cementu ekonomicky zpřístupnily. Mletím za mokra se vytvořil hustý jemný kal obsahující 33- 35 % vody. Výsledkem bylo nejen lepší promísení surovin a

³² Ještě v roce 1957 se v Čechách páčila 1/3 veškerého cementu v šachtových pecích. Zbylé 2/3 připadaly na rotační pece. R. BÁRTA, *Chemie a technologie cementu*, s. 504- 505.

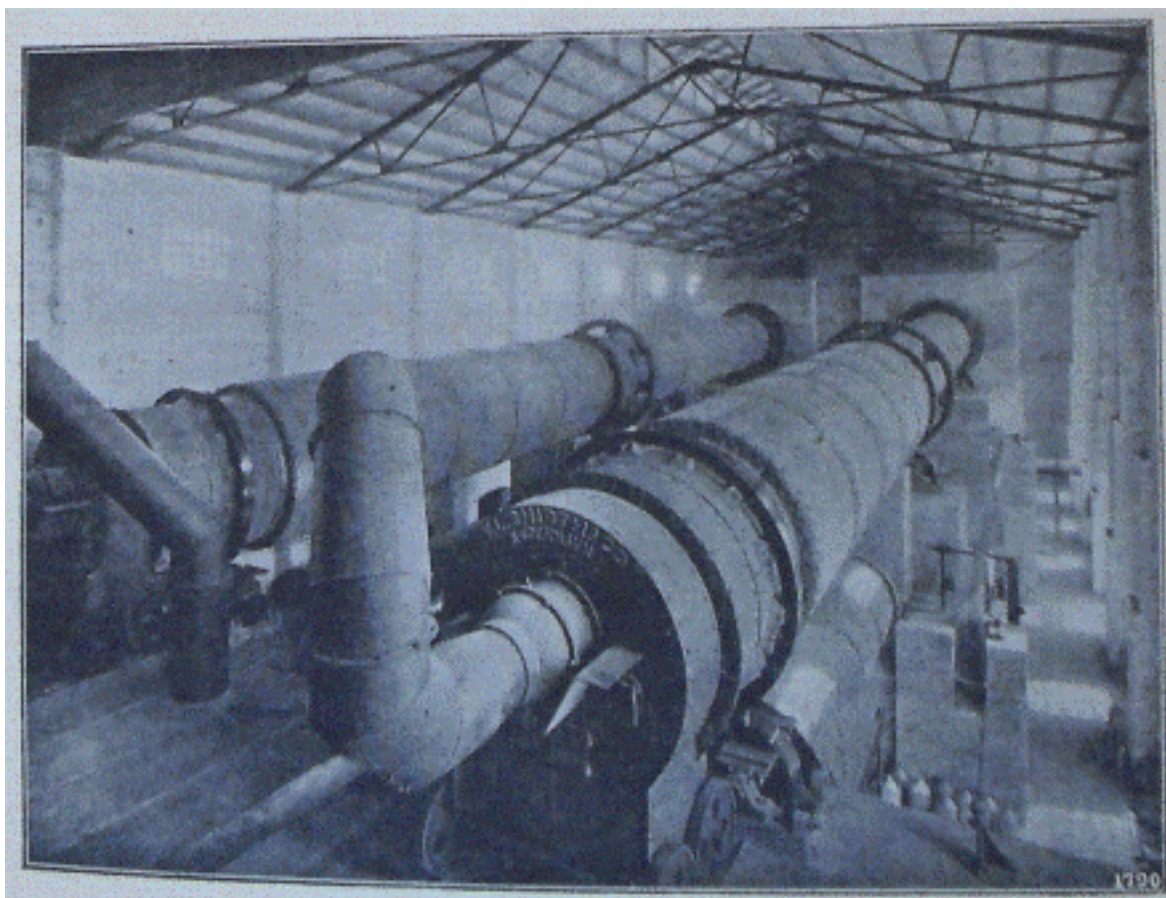
³³ Přes nízkou kvalitu ale cement svou jakostí stále vyhovoval platným normám, R. BÁRTA, *Chemie a technologie cementu*, s. 587.

³⁴ Tamtéž, s. 588.

³⁵ Tamtéž, s. 521.

³⁶ J. BURIAN, *Moderní výroba cementu*, s. 10.

cement větší jakosti, ale i možnost zbavit se sušících bubnů, které způsobovaly obrovskou prašnost cementáren.

Obrázek 2. Rotační pece s prodlouženým ohništěm

Po vypálení slínku v pecích nastává poslední část výroby portlandského cementu. U rotačních pecí se slínek chladí v menším chladícím bubnu a u šachtových pak ve skladišti slíneků. Rychlejšího ochlazení mohlo být dosaženo i postříkáním produktu vodou. Jakmile slínek nějakou dobu „odležel“, semlel se spolu se sádrovcem nebo jiným zpomalovačem tuhnutí na jemný prášek. Výsledný produkt se odzkoušel, zabalil buď do sudů nebo pytlů³⁷ a byl připraven k použití. Výroba portlandského cementu skončila³⁸.

³⁷ Způsob balení a dopravy cementu přiblíží následující citace: „Koncem minulého století (19. století) a počátkem našeho století (20. století) se posílal cement v sudech, které byly pobity březovými obručemi. Před 1. světovou válkou se přešlo na jutové pytle s balením po 50 kg. Byly to tak zvané „cementové pytlíky“ známé v radotínských domácnostech. Jutové pytle byly nahrazeny pytly papírovými a v poslední době kovovými cisternami pro volně sypaný cement“, Archiv letopisecké komise Radotín (dále ALKR), 2 – 056, Radotínské cementárny a vápenice.

³⁸ R. BÁRTA, *Chemie a technologie cementu*, s. 44- 45.

1.5 Proměny cementářského průmyslu

Výroba cementu prošla velmi dlouhou historií. Používání cementu bylo sice známo už starověkým národům, v Evropě však tato dovednost upadla v zapomenutí po pádu římské říše. Teprve průmyslová revoluce znamenala velkou změnu. Výroba cementu byla přivedena na vědeckou úroveň a nově vznikající cementové normy vedly k postupnému ustálení jeho chemického složení. Nejdůležitějším a nejpoužívanějším ze všech druhů cementu je od 19. století až do současnosti portlandský cement, který minimálně od roku 1877 vyráběla také cementárna v Radotíně.

Stejně jako v chemickém složení cementu došlo k mnoha změnám i v procesu jeho výroby. Během 19. století, kdy byl cement úspěšně uveden na trh, se technické vybavení cementáren velmi rychle měnilo. Inovace se sice týkaly hlavně procesu pálení cementu a tím pádem ovlivnily především druhy pecí, přesto však došlo k významným změnám i v oblasti zpracovávání a mletí surovin. Moderní cementárna z 20. let 20. století jen velmi málo připomínala podobnou továrnu kolem roku 1870, stejně jako se dnešní cementárny velmi liší od těch z prvních let 20. století.

2. Cementárna Radotín 1871- 1874

2.1 Radotín

Radotín je od roku 1974 součástí Hlavního města Prahy, nachází se na jejím jihozápadním konci asi třináct kilometrů jižně od Smíchova. Nejvýznamnějšími okolními obcemi jsou na jihovýchodě Zbraslav, na jihu Lipence, na severu Lochkov, Řeporyje, Slivenec a Velká Chuchle a na západě pak okres Praha-západ. Největším tokem, který Radotínem protéká, je řeka Berounka, vlévající se v nedalekých Lahovicích do Vltavy. Radotín měl k 30. červenci 2010 celkem 8330 obyvatel a byl tak 24. nejlidnatější městskou částí Prahy³⁹.

2.1.1 Historie a rozvoj Radotína

Prvním písemným dokladem o existenci Radotína je darovací listina Vladislava II. řádu Johanitů z roku 1158, archeologické nálezy však ukazují na dřívější osídlení. Radotín byl až do poloviny 19. století relativně nevýznamnou obcí zabývající se převážně zemědělskou činností. Podle *Topografische Beschreibung der Herrschaft Königsaal* z roku 1830 měl Radotín při sčítání obyvatelstva v roce 1829 206 obyvatel a 36 domů. Spis mimo jiné zmiňuje i čtyři mlýny na radotínském potoce, místní cihelny a vápenici⁴⁰.

Během první poloviny 19. století dochází k postupnému rozvoji obce, v roce 1841 má Radotín už 301 obyvatel⁴¹. Ze správního hlediska pak nastala velká změna na přelomu 40. a 50. let, kdy byl institut rychtáře nahrazen samosprávou a prvním starostou se v roce 1850 stal Jan Macháček mladší. K opravdovému nárůstu obyvatelstva však dochází až po stavbě železniční zastávky české západní dráhy z Prahy do Plzně roku 1862. Výstavba důležité infrastruktury umožnila snadné napojení na hlavní město království a vedla k rozvoji průmyslu, který zase vytvářel nová pracovní místa a tím i předpoklad pro další rozrůstání obce. Roku 1870 se Radotín rozkládal na 572 hektarech, bylo zde 47 domů a počet obyvatel čítal 494 lidí. Už v roce 1877, krátce po založení prvních průmyslových podniků, se však obec rozrostla na 51 domů o 652 obyvatelích⁴². Růst obyvatelstva pokračoval až do začátku 20. století, v roce 1911 žilo v Radotíně 1802 obyvatel ve 182 obytných stavbách.

Ve 20. letech 20. století dochází k elektrifikaci Radotína⁴³ a během 20. a 30. let pak přichází zakladatelská horečka nových průmyslových podniků. S tím samozřejmě přímo souvisí i další rozvoj obce. Podle sčítání lidu z roku 1930 měl Radotín 4700 obyvatel, 619 domů a 1352 bytových stran. Oproti údajům z předchozího sčítání lidu v roce 1920 se jednalo o obrovský nárůst obyvatelstva, v obci přibilo celkem 2542 lidí a 378 nových domů⁴⁴.

³⁹ *Kniha o Radotínu*, Ed. Dagmar BRONCOVÁ-KLICPEROVÁ, Praha 2011, s. 154.

⁴⁰ *Pamětní kniha obce Radotína*, s. 7.

⁴¹ *Kniha o Radotínu*, s. 154.

⁴² *Pamětní kniha obce Radotína*, s. 8.

⁴³ *Tamtéž*, s. 26- 27.

⁴⁴ *Pamětní kniha obce Radotína*, s. 46.

Pokud shrnu předchozí odstavce, je možné prohlásit, že během sledovaného období došlo k obrovskému nárůstu počtu obyvatel obce Radotína (viz. Tabulka 1.). V první polovině 19. století byl Radotín větší vesnicí orientující se především na zemědělskou produkci. Příznivé předpoklady pro rozvoj obce pak znamenala hlavně výstavba železničního spojení, které zajistilo snadný odbyt nově zakládaným průmyslovým objektům. Nárůst obyvatel pokračoval i ve 20. století a to se zvýšenou intenzitou hlavně ve 20. a 30. letech, kdy se Radotín proměňuje ve významné pražské průmyslové předměstí. Statut města je sice obci udělen až 14. 9. 1967, přesto však i před tímto datem můžeme o Radotínu hovořit jako o důležitém průmyslovém a obytném středisku nedaleko Prahy.

Rok	Domů	Obyvatel
1854	36	320
1870	47	494
1880	64	628
1890	79	944
1900	102	1273
1910	157	1789
1920	241	2276
1925	367	3000
1930	619	4704

Tabulka 1. Obyvatelstvo Radotína 1854- 1930

2.1.2 Nerostné bohatství

Radotín je dnes velmi důležitou lokalitou českého cementářského průmyslu a zároveň je i jedním z vůbec prvních míst, kde byl cement v českých zemích vyráběn. Tyto okolnosti nejsou náhodné, výroba radotínského cementu velmi úzce souvisí s místními přírodními podmínkami. Skály v okolí Radotína jsou totiž velmi bohaté na tzv. silurský vápenec, jehož chemické složení je vhodné pro výrobu nejen portlandského cementu⁴⁵.

Kromě hojných nalezišť zkamenělin se v okolí Radotína nachází mnoho lomů bohatých na nerostné suroviny. Ve stěnovém Šenkově lomu se těžil křemenec a v lomu V Edenu probíhala před druhou světovou válkou těžba bazaltu. Na bazalt, který byl hojně používán jako korekce při výrobě cementu, byl bohatý i tzv. lom V zatáčce. Nejdůležitější těžební lokalitou v radotínském údolí však byl vápencový lom Lochkov, kde probíhala až do padesátých let 20. století těžba silurského vápence přímo pro radotínskou cementárnu. Důležitost tohoto lomu pro radotínský cementářský průmysl zdůrazňuje i to, že sem byla v roce 1873 zavedena úzkokolejná dráha⁴⁶, spojující radotínskou

⁴⁵ Barevný silurský vápenec může být použit i jako mramor. Příkladem je Slivenecký červený mramor a Kosořský černý mramor. *Smíchovsko a Zbraslavsko*, Red. František HANSL, Smíchov 1899, s. 72.

⁴⁶ Původně se jednalo o úzkokolejku na koňský potah. Délka dráhy dosahovala 1, 95 km a na stavbu byly použity kolejnice hmotnosti 12 kg/m o výšce 7,1 cm. K dispozici bylo celkem 50 vozíků o hmotnost 3600 kg, Michal MARTÍNEK – Bohuslav ZEMAN, *Dráhy Českého krasu I. Karlštejská a pražská oblast*, in: Český kras, XXII, Red. Irena JANČAŘÍKOVÁ, Beroun 1996, s. 34.

cementárnu, Lochkovský lom a Hergetovy lomy na území obce Kosoř, kde se dodnes těží červený mramor⁴⁷.

Rozsáhlé doly na silurský vápenec se však nenacházely pouze v Radotíně. Celá oblast Zbraslavska a Smíchovska byla na tuto surovinu velmi bohatá. Pro dobu konce 19. století můžeme jako významné těžební lokality silurského vápence uvést kromě Radotína i lomy u Zlíchova, Hlubočep, sv. Prokopa, Řeporyjí, Butovic a Slivence⁴⁸. V souvislosti s tím jistě není náhodou, že Hlubočepy jsou prvním místem, kde se v českých zemích pokusně vyráběl portlandský cement⁴⁹.

Pražské vápno, pálené ze silurského vápence, se v době založení radotínské cementárny těžilo velmi dlouhé tradici. Už od dob středověku se jednalo o jednu z českých prestižních vývozních komodit⁵⁰ a s rozšířením portlandského cementu se pouze znovu uplatnily zvláštní chemické vlastnosti silurského vápence. Těžba této nerostné suroviny, obohacené o hlínu, která nahrazovala nedostatek oxidu křemičitého ve vápenci, se brzy stala jedním z důležitých předpokladů rozvoje moderního cementářského průmyslu v okolí Prahy.

Obrázek 3. Vápencové lomy u Radotína před rokem 1900

2.1.3 Umístění cementárny

Radotín byl ve druhé polovině 19. století vhodným místem pro zakládání nových průmyslových odvětví. Na přednosti Radotína poukazuje i to, že zde ještě před založením cementárny v roce 1871 fungovala tzv. Panská cihelna⁵¹ z počátku 18. století. Vzhledem k nalezištím nerostných surovin tu

⁴⁷ Jiří KŘÍŽ, *Geologické památky Prahy*. Proterozoikum a starší prvohory, Praha 1999, s. 186- 192.

⁴⁸ *Smíchovsko a Zbraslavsko*, s. 71.

⁴⁹ J. NEKVASILOVÁ, *Počátky vývoje, výroby a užití portlandského cementu*, s. 22.

⁵⁰ Tzv. Pasta di Praga, M. CIKRT – J. Láník, *Dvě tisíciletí vápenictví a cementárenství v českých zemích*, s. 17.

⁵¹ Název Panská poukazuje na to, že cihelna patřila vrchnosti, *Kniha o Radotínu*, s. 189.

tedy byla určitá tradice stavebního průmyslu, přesto až založení cementárny znamenalo pro Radotín první projev probíhající průmyslové revoluce se všemi pozitivními i negativními důsledky.

Konkrétní místo pro založení továrny se na první pohled zdálo jako velmi vhodně zvolené. Cementárna byla postavena na místě tehdejšího Žufníčkovského gruntu, kde se dnes sice nachází obytné sídliště, v roce 1871 se však z několika důvodů jednalo o ideální lokalitu. Hned vedle budoucí cementárny se totiž nacházela železniční zastávka, nedaleký potok poskytoval zásoby vody pro parní stroje a ani vápencové doly v Lochkově odtud nebyly příliš vzdálené. Místní obyvatelé žili nedaleko budoucí továrny, bylo tedy postaráno i o dostatek pracovní síly. Stinnou stránkou založení cementárny uprostřed budoucího městečka však byla její obrovská prašnost, která měla Radotínu vytvořit pověst špinavého a zaprášeného průmyslového předměstí a postarat se o dlouhodobé spory cementárny s místní samosprávou.

Samotná cementárna byla založena na Žufníčkovském gruntu v číslech popisných 20 a 32, který koupila 31. července 1871 společnost *Pražská akciová továrna na hydraulický cement* od tehdejšího majitele Jana Macháčka mladšího za uhrazení starého dluhu na gruntu v hodnotě 2362 zlatých a 50 krejcarů⁵² a za částku 17600 zlatých⁵³. Žufníčkovský grunt byl jedním z vůbec nejstarších pozemků v Radotíně. Nesl svůj název po Vávrovi Žufníčkovi, který ho získal po matce v roce 1591. Jméno gruntu Žufníček zůstalo i přesto, že zde po roce 1624 hospodařili Pišové a v roce 1789, kdy je grunt rozdělen na dvě části (číslo popisné 20 a 32), se majiteli stali Jarošové a Srpové. Roku 1814 získal číslo popisné 32 tehdejší rychtář Jan Macháček starší. Následně Jarošové prodali Macháčkovi i číslo popisné 20 a grunt byl znovu spojen. V roce 1850 zdědil grunt Jan Macháček mladší, první starosta Radotína⁵⁴. Už v roce 1851 se však odstěhoval a na statku za něho hospodařil Antonín Říha. V roce 1871 se pak Jan Macháček rozhodl statek, pravděpodobně z rodinných důvodů⁵⁵, prodat Maxu Hergetovi, jednomu ze zakladatelů radotínské cementárny⁵⁶. Jan Macháček však už 26. listopadu 1871 zemřel a celá částka na zakoupení pozemku byla nakonec uhrazena až během roku 1872⁵⁷.

⁵² Tomáš HROMÁDKA, *130 let radotínské cementárny*, in: Paprsek minulosti. Vlastivědný zpravodaj, 11, 2001, s. 1.

⁵³ V tomto bodě nastává nesrovnalost při srovnání Pamětní knihy obce Radotína, kde se na saně 137 uvádí částka 17600 zlatých a fondu krajského obchodního soudu v Praze, který v notářském osvědčení o založení společnosti z 16. července 1871 uvádí částku 30000 zlatých na koupi pozemku pana Macháčka a 7500 zlatých na zakoupení dvanácti jiter skal od knížete z Oettingů.

⁵⁴ Bratr Josefa Macháčka, účastníka revoluce 1848 a poslance Českého sněmu a Říšské rady, T. HROMÁDKA, *130 let radotínské cementárny*, s. 1.

⁵⁵ Zemřeli mu dva synové, tamtéž.

⁵⁶ *Knihy o Radotínu*, s. 34- 35.

⁵⁷ T. HROMÁDKA, *130 let radotínské cementárny*, s. 1.

2.2 Pražská akciová továrna na hydraulický cement Radotín

2.2.1 Josef Kučera, Ferdinand Bárta a Maxmilián Herget

Určit dnes přesně, kdo doopravdy stál za založením akciové společnosti *Pražská akciová továrna na hydraulický cement*, která vybudovala cementárnu v Radotíně, je velmi těžkým úkolem. Není tomu proto, že by se nám nedochovaly písemné prameny zachycující založení cementárny. Krajský obchodní soud a různá dobová periodika nám poskytují alespoň částečný přehled o jednotlivých krocích při zakládání cementárny. V čem však doopravdy spočívá problém, jsou nejasnosti v samotných okolnostech vzniku cementárny. Hlavní otázkou tedy zůstává, kdo byl hlavním aktérem založení cementárny a co ho k tomuto kroku vlastně vedlo.

Pokud se pokusíme odpovědět na tuto otázku, dostaneme se ke třem jménům a to Josefu Kučerovi, Ferdinandu Bártovi a Maxu Hergetovi. Max Herget a profesor Josef Kučera byli členy první správní rady *Pražské akciové továrny na hydraulický cement*, Ferdinand Bárta oproti tomu ale podle žádných dochovaných archivních pramenů neměl se založením a fungováním podniku nic společného. Jméno Ferdinanda Barty zde však uvádím z toho důvodu, že Rudolf Bárta mladší, od roku 1939 ředitel firmy *Spojené pražské továrny na staviva*, v jejímž vlastnictví se cementárna nacházela, ve svých spisech opakovaně připomíná jméno svého slavného děda jako zakladatele radotínské cementárny⁵⁸.

Důvody, vedoucí Josefa Kučera (20. 3. 1829- 1907)⁵⁹ k tomu, aby se podílel na výstavbě cementárny v Radotíně, uvádí Riegerův Slovník naučný⁶⁰. Josef Kučera byl původně vlastníkem časopisu *Hospodářský pokrok*. V roce 1865 ho sloučil s *Hospodářskými novinami* a roku 1866 se stal ředitelem vyšší hospodářské a hospodářsko- průmyslové školy v jižních Čechách, kde také od roku 1866 vyučoval. Brzy však byl z tohoto místa propuštěn a od roku 1867 působil jako redaktor *Národního pokroku* v Praze. Už v roce 1859 se začal zabývat možnostmi výroby hydraulického cementu v Čechách a na výzkumné stanici v Nahém Újezdu u Plané se mu nakonec podařilo vytvořit cement složený z dioritu a diabasu⁶¹. V roce 1868 se prostřednictvím stavitele F. Havla seznámil s Maxem Hergetem, pražským podnikatelem v oblasti stavebního průmyslu, kterého přesvědčil o možnostech výroby konkurenceschopného hydraulického cementu ze surovin v pražském okolí a Max Herget se následně rozhodl vybudovat cementárnu. Pro účely stavby byla nejprve zbořena Hergetova cihelna u Františkova Mostu, magistrát ale stavbu cementárny v této lokalitě nakonec zakázal. Dalším místem, kde se Max Herget snažil vybudovat cementárnu, byl Zlíchov. Výstavba

⁵⁸ Vzhledem k tomu, že přednášky a spisy Rudolfa Barty mladšího, který se mimo jiné věnoval i přímo dějinám radotínské cementárny, tvoří cenné prameny pro pochopení fungování této továrny před rokem 1921, nelze Bártovo tvrzení pouze odmítnout jako nepodložené. Nedá se totiž vyloučit možnost, že Ferdinand Bárta byl osobou, od které také vycházela původní iniciativa k založení radotínského podniku.

⁵⁹ *Masarykův slovník naučný*. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí, IV., Praha 1929, heslo Kučera, s. 227.

⁶⁰ František Ladislav RIEGER, *Slovník naučný*, XI., Praha 1874, heslo Kučera, s. 485- 486.

⁶¹ Horniny, ze kterých se cement pravděpodobně vyráběl.

Buštěhradské dráhy však založení cementárny v této oblasti také zabránila a vybudovaná Pražsko-Duchcovská dráha zabrala další vhodné lokality.

Mezitím došlo v roce 1870 k založení podolské cementárny, pro jejíž účely byly použity i některé stroje původně nakoupené pro potřeby Hergetovy cementárny. Josefu Kučerovi se tedy nepodařilo uskutečnit myšlenku výstavby první cementárny na „*hydraulický cement*“ v Čechách. V následujících letech pak Josef Kučera dokonce jednal o výstavbě cementáren v Rusku⁶², nakonec se ale vrátil k původní myšlence podílet se na založení továrny v pražském okolí. Kučera zvolil jako ideální místo pro stavbu nové cementárny Radotín u Prahy, „*jak z ohledu hojnosti blízkého materiálu, tak i snadného spojení s nádražím a dostatku vody*“⁶³. Roku 1871 obdržel povolení na založení továrny na cement, o které zažádal spolu s J. B. Jesenským a nedlouho nato ke společnosti přistoupil jako hlavní akcionář i Max Herget. V cementárně se měl pálit hydraulický cement podle Kučerova vynálezu, tedy z dioritu a diabasu.

Maxmilián Herget (8. 9. 1823- 29. 3. 1893)⁶⁴ byl potomkem rodiny s tradicí podnikání ve stavebnictví sahající až do 18. století. František Antonín Linhart Herget (1741- 1800) se v roce 1767 stal profesorem inženýrství na stavovském inženýrském Institutu v Praze a v roce 1788 pak vrchním stavebním ředitelem království českého. Není sice jisté, jestli už František Antonín Linhart podnikal ve stavebním průmyslu, i když o něm bezpochyby přednášel, jeho syn Antonín Herget však ano.

Antonínův syn Max Herget byl vzděláním původně právník a vedení rodinné firmy se ujal až po smrti bratrů Rudolfa a Antonína. Stál v čele firmy, která vlastnila cihelny na Smíchově, v Bubenči a v Dejvicích a byla tak největším výrobcem cihel v pražském okolí⁶⁵. Vápno vyráběla firma Herget původně na Malé straně, v roce 1857 bylo ale pálení vápna v pražském obvodu zakázáno a Max Herget přenesl výrobu na Zlíchov. Vápenkové lomy provozoval v lomu pod Dívčími hrady, který však musel být kvůli stavbě Buštěhradské dráhy opuštěn a těžba se pak přesunula na Barrandov, jehož nerostné bohatství se Max Herget snažil neustálým skupováním nových pozemků co nejlépe využít.

⁶² Riegrův slovník naučný mluví o tom, že se Josef Kučera odebral 2. ledna 1871 do okolí Petrohradu a Moskvy, kde uzavřel smlouvu s podnikatelem A. A. Poročovščikovem na výstavbu cementáren. Ihned se začalo s přípravou stavby první cementárny, která měla vyjít na 700 tisíc rublů a stroje, dodané od firmy Daněk a spol. v Karlíně, měly stát 90 tisíc rublů. Ředitelem cementárny byl Josefem Kučerou „*ustaven a vycvičen*“ dr. František Zábranský (F. L. RIEGER, *Slovník naučný*, XI., heslo Kučera, s. 486). Podle Národních listů měly být v Rusku vybudovány celkem tři cementárny, každá se zakládajícím kapitálem 200,000 rublů, vyrábějící cement Kučerova vynálezu (Národní listy (dále NL), 11/150, 3. 6. 1871, s. 4). Časopis Průmyslník z 1. dubna 1871 zase hovoří o tom, že ředitel cementárny Maxe Hergeta v Praze, Josef Kučera „*cestuje v Rusku za příčinou prozkoumání tamějších hornin k výrobě cementu potřebných. U Moskvy bude prý zakládat 2 továrny na cement*“ (Průmyslník, 3/4, 1871, s. 81- 82).

⁶³ F. L. RIEGER, *Slovník naučný*, XI, 1874, heslo Kučera, s. 486.

⁶⁴ Archiv hlavního města Prahy (dále AHMP), Soupis pražských domovských příslušníků, Krabice č. 89, Pořadové číslo 182.

⁶⁵ R. BÁRTA, *Z dějin akciové společnosti PRASTAV*, s. 162.

V roce 1871 byl Max Herget jedním z akcionářů a správním radou nově založené firmy *Pražská akciová továrna na hydraulický cement* a roku 1875 pak cementárnu odkoupil⁶⁶.

Ferdinand Bárta (1838- 1892) byl první, kdo v českých zemích provedl pokusy s výrobou portlandského cementu. Učinil tak v šedesátých letech 19. století v Hlubočepích a následně založil se svým švagrem Otakarem Svobodou firmu Ferdinand Bárta a spol., kterou v roce 1868 proměnil na *Českou akciovou společnost k vyrábění a užitkování staviva*, sídlící v Podolí⁶⁷. Zde pak roku 1870 založil podolskou cementárnu, první továrnu na výrobu portlandského cementu v českých zemích⁶⁸. V této době jeho firma vlastnila vápencové lomy v Podolí, Řeporyjích a Holyni a továrnu na výrobu Šamotu v Králci u Kostelce nad Černými lesy. Finanční krize z roku 1873 však připravila Ferdinanda Bártu téměř o vše. V pravý okamžik se však jako společník nabídl Karel Tichý, díky němuž vznikla nová firma Bárta & Tichý, která se v následujících letech proměnila v jednu z nejvýznamnějších společností českého stavebního průmyslu.

Rudolf Bárta mladší, vnuk Ferdinanda Bártu, uvádí, že jeho děd v roce 1870 založil *Akciovou společnost pro výrobu portlandského cementu v Praze u Radotína*⁶⁹. Tímto tvrzením však vzniká hned několik nesrovnalostí. Podle fondu krajského obchodního soudu v Praze byla radotínská cementárna založena nikoliv roku 1870, ale až roce 1871. Bártův název společnosti také neodpovídá obchodnímu soudu, protože se zakládající firma nejmenovala *Akciová společnost pro výrobu portlandského cementu v Praze u Radotína*, ale *Pražská akciová továrna na hydraulický cement*. Největším problémem však je samotná role Ferdinanda Bártu jako zakladatele radotínské cementárny. Kromě článků Rudolfa Bártu totiž není Ferdinand Bárta v žádných dalších dochovaných pramenech v souvislosti s radotínskou cementárnou vůbec zmiňován. Rudolf Bárta pak dále uvádí, že v roce 1872 přechází radotínská cementárna do rukou Maxe Hergeta a Ferdinand Bárta následně zakládá se švagrem Svobodou továrnu na portlandský cement v Podolí⁷⁰. I zde je však nesrovnalost v datování, protože podolská cementárna byla založena už roku 1870⁷¹ a Max Herget byl v roce 1872 pouze významným akcionářem a správním radou radotínské cementárny⁷².

S přihlédnutím ke všem těmto nepřesnostem a nedostatku dalších pramenů se sice nedá vyloučit určitá úloha Ferdinanda Bártu při zakládání cementárny v Radotíně, vybudování tohoto závodu ale asi může být jen těžko považováno za přímý důsledek jeho činnosti. Ve své pozdější přednášce z roku 1971 pak sice Rudolf Bárta znovu uvádí, že už v roce 1870 dal Ferdinand Bárta

⁶⁶ Bohemia, 48/224, 14. 8. 1875, s. 5.

⁶⁷ Milan MYŠKA, *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*, Ostrava 2003, s. 27.

⁶⁸ Továrna začala s výrobou cementu teprve v roce 1871, ALKR, 2 – 056, 100 let výroby cementu, 1971, s. 1.

⁶⁹ R. BÁRTA, *Portlandský cement*. Ku stému výročí jeho založení, s. 287.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Ve svém pozdějším článku *Z dějin akciové společnosti PRASTAV* uvádí Rudolf Bárta správný rok založení, R. BÁRTA, *Z dějin akciové společnosti PRASTAV*, s. 162.

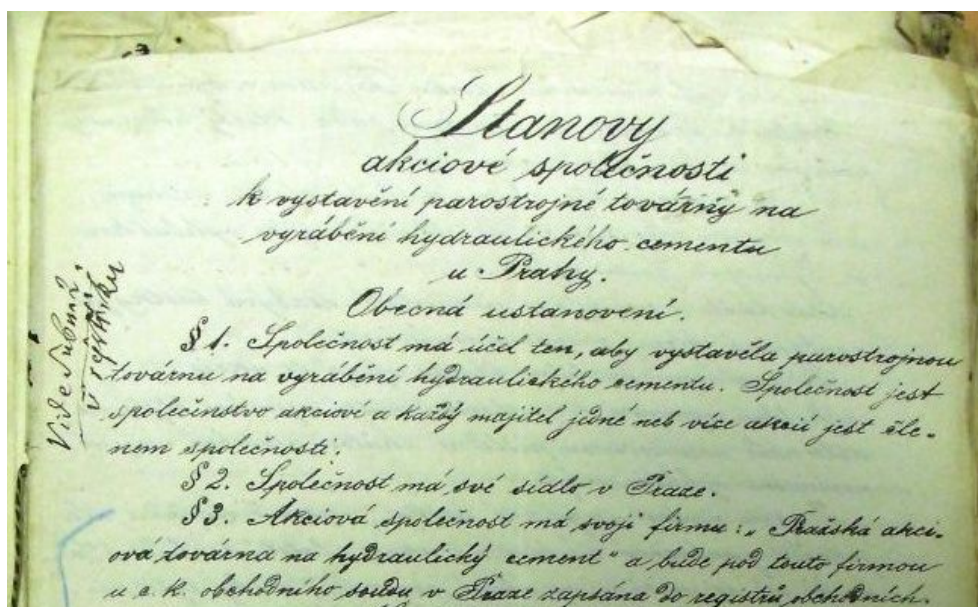
⁷² Státní oblastní archiv Praha (dále SOA Praha), KSO PRAHA V315, Karton 1487.

popud k založení radotínské cementárny⁷³, víc se však k jeho úloze nevyjadřuje. Ať už tomu však bylo jakkoliv, osoba Ferdinanda Bárty neměla žádný přímý vliv na fungování radotínské cementárny v pozdějších letech.

2.2.2 Stanovy společnosti

Stanovy akciové společnosti k vystavění parostrojné továrny na hydraulický cement u Prahy, podané 1. listopadu 1870 Janem B. Jesenským a Josefem Kučerou C. a K. místodržitelství v Praze, byly na základě zmocnění ministra vnitra z 25. března 1871 výnosem místodržitelství číslo 20097 ze 7. května 1871 schváleny. V krátkosti se nyní pozastavím nad sedmadvaceti ustanoveními, ze kterých se stanovy této společnosti skládaly⁷⁴.

Prvních sedm ustanovení bylo obecného charakteru. Jednalo se podle nich o akciovou společnost, vytvořenou za účelem vybudování parostrojné továrny na výrobu hydraulického cementu. Sídlem společnosti byla Praha a název firmy zaregistrované u obchodního soudu byl *Pražská akciová továrna na hydraulický cement*. Čtvrtý bod ustanovení pak zmiňuje zakládací kapitál v hodnotě 160 tisíc zlatých, složený z 800 akcií po 200 zlatých. Tento kapitál mohl být rozmnožen až na 500 tisíc zlatých. Ke zřízení firmy bylo nutné nejdříve shromáždit 50 % základního akciového kapitálu a následně bylo třeba zapsat společnost do registru obchodního soudu. Právo na zakoupení nově vydaných akcií měli přednostně staří vlastníci akcií v poměru ku počtu jimi již držených akcií.

Obrázek 4. Začátek stanov Pražské akciové továrny na hydraulický cement

Páté ustanovení mluví o právech a povinnostech akcionářů. Akcionáři ručili za ztráty společnosti pouze svými akciemi a měli právo účastnit se valných hromad. Z každé vydané akcie se

⁷³ R. BÁRTA, *Z dějin akciové společnosti PRASTAV*, s. 164.

⁷⁴ SOA Praha, KSO PRAHA V315, Karton 1487, Stanovy akciové společnosti.

platily dividendy a do doby první výroby cementu se měl vyplácet 5 % úrok, který se účtoval jako stavební kapitál. Podle šestého ustanovení se za závazky ručilo jměním spolku a sedmé ustanovení určovalo podmínky vydání nových akcií v případě jejich ztráty.

Ustanovení osm až dvacet tři se týkala tzv. správy společné a účtování společnosti. Správní činnost spolku probíhala působením tří orgánů. Prvním byla valná hromada, druhým správní rada a třetím pak výbor revizorů⁷⁵. Řádná valná hromada se scházela pravidelně každý rok a to nejpozději v květnu, za určitých podmínek se však mohla konat i valná hromada mimořádná. Obě valné hromady svolávala správní rada, přičemž mimořádné zasedání se konalo na popud správní rady samotné, akcionářů, kteří shromáždí alespoň 200 akcií nebo výboru revizorů. Oznámení o svolání valné hromady mělo být s předstihem třikrát ohlášeno v novinách. V čele valné hromady stál předseda správní rady nebo jeho náměstek.

Hlasovat na valné hromadě měl právo každý, kdo se alespoň osm dní před jejím konáním prokázal pěti a více akciemi. V případě nepřítomnosti mohl za majitele akcií hlasovat i jeho zástupce, který však sám musel být také držitelem hlasovacího práva a nemohl zároveň zastupovat nikoho dalšího. Pět akcií tvořilo na zasedání valné hromady jeden hlas, každých dalších patnáct akcií pak znamenalo jeden hlas navíc až do konečného počtu sedmi hlasů. Obchodní společnosti byly zastupovány pověřenými zástupci a ženy se mohly účastnit hlasování jen prostřednictvím mužských zplnomocněnců, kteří ale sami nemuseli být vlastníky hlasovacího práva.

Usnesení valné hromady nabylo platnosti, pokud se k hlasování sešlo alespoň dvanáct akcionářů, kteří zastupovali nejméně 25 % kapitálu společnosti. Pokud by se na zasedání valné hromady nesešel dostatek akcií pro rozhodování, měla být svolána nová valná hromada, na které by se ale hlasovalo nehledě na malý počet zastoupených akcií. Předseda valné hromady měl právo hlasovat pouze při vyrovnaném hlasování, kde by jeho hlas rozhodl.

Mezi kompetence valné rady náleželo přijetí zpráv správní rady a řízení hospodaření spolku, schvalování účtů a udělování absolutoria, vyměření roční dividendy, právo rozmnožit kapitál společnosti vydáním nových akcií až do výše 500 tisíc zlatých, možnost změny stanov společnosti a volba členů správní rady a revizorů.

Další orgán společnosti, správní rada volená valnou hromadou, se skládala z celkem osmi členů, mezi kterými byl volen předseda a náměstek. Členy správní rady mohli být jen ti, jejichž bydliště se nacházelo buď v Praze nebo bylo od Prahy vzdáleno nanejvýš dvě hodiny cesty a kteří byli vlastníky alespoň deseti akcií společnosti. Předseda správní rady hlasoval ve správní radě pouze v případě shodného počtu hlasů. Pokud nebyl předseda přítomen, zastoupil ho buď jeho náměstek nebo předem určený člen správní rady. První správní rada měla být zvolena pouze na jeden rok, každá další rada pak na dva roky. Pokud došlo k úmrtí nebo vystoupení dvou a více členů správní rady,

⁷⁵ Určitá varianta dnešní dozorčí rady. Revizoři kontrolovali bilanci a činnost společnosti.

měl být jejich počet na každé další valné hromadě doplněn. Všichni členové správní rady a revizoři získávali stejným dílem dohromady šest procent z čistého zisku společnosti, který byl až po odečtení této částky přerozdělován valnou hromadou v podobě dividend.

Správní rada byla podle tehdejšího obchodního zákoníku⁷⁶ oficiálně ředitelem představenstva společnosti. Kromě toho měla vrchní správu nad záležitostmi spolku, ustanovovala jednací řád a rozhodovala o všech věcech, které nenáležely do kompetencí valné hromady. Správní rada měla také pravomoc jmenovat ředitele budoucí továrny a schvalovat jím navržené zaměstnance společnosti. Podepisovat firmu mohl předseda správní rady a jeho náměstek nebo dva členové správní rady. Správní rada se měla scházet kdykoliv vyžadovaly okolnosti, nejméně však jednou do měsíce.

Dohlížet na účty, knihy, inventář, bilance společnosti a dividendy měl tzv. výbor tří revizorů. Revizoři byli voleni na valné hromadě, a to na dva roky. Stát se jimi mohli všichni akcionáři, kteří podobně jako v případě správní rady buď bydleli v Praze nebo v okolí vzdáleném dvě hodiny cesty.

Poslední čtyři ustanovení se zabývala trváním spolku a smírčím soudem. Samotné působení spolku bylo stanoveno na dobu neurčitou, o jeho případném rozpuštění měla rozhodovat valná hromada hlasováním dvou třetin oprávněných akcionářů. Pro řešení rozepří mezi akcionáři byl zřízen tzv. smírčí soud, který měl případné spory vyřešit bez odvolání k jiným úřadům. Tento soud byl složen ze čtyř členů, kteří byli voleni po dvou oběma stranami akcionářů, jichž se spor týkal. Čtyři členové správního soudu pak absolutní většinou hlasů zvolili člena pátého a pokud se neshodli, rozhodlo se losem. Konečné dozorství nad vedením společnosti měla vykonávat státní správa.

Organizační struktura společnosti, skládající se ze správní rady, valné hromady a výboru revizorů, se nijak výrazně nelišila od jiných akciových společností své doby. Přesto se ve stanovách nachází dva body, které je třeba zdůraznit. V první řadě se základní akciový kapitál 160 tisíc zlatých neukázal během dalších let jako dostatečný. Proporční snížení počtu hlasů za držbu většího počtu akcií spolu s maximální hranicí počtu hlasů pak zvýhodňovalo malé držitele akcií a ukazovalo snahu zakladatelů vyhnout se hrozbě převzetí společnosti jedním velkým akcionářem.

2.2.3 Změny ve stanovách společnosti

Na valné hromadě z 26. května 1872⁷⁷ došlo hned k několika změnám ve stanovách společnosti. První článek stanov byl upraven v tom smyslu, že společnost měla právo vyrábět nejen cement, ale i vápno, sádku a cihly a mohla proto na konci továrny zřídit příslušné pece. Akciová společnost se tedy pravděpodobně připravovala vstoupit nejen na trh s cementem, ale vzhledem k bohatým nalezištím nerostných surovin v okolí Radotína chtěla zahájit výrobu dalších stavebnin.

⁷⁶ Články 227- 235 tehdejšího obchodního zákoníka, SOA Praha, KSO PRAHA V315, Karton 1487, Stanovy akciové společnosti.

⁷⁷ SOA Praha, KSO PRAHA V315, Karton 1487, Protokol zasedání valné hromady v květnu 1872.

Ve čtvrtém článku došlo k rozmnožení konečného akciového kapitálu až na jeden milion zlatých. Byly také přijaty změny ve složení a působení správní rady. Měli totiž být zvoleni čtyři náhradníci, kteří mohli v případě trvalé neúčasti řádného člena na žádost předsedy vstoupit do správní rady. Správní rada nyní mohla také rozhodovat i v tom případě, že se na její zasedání dostavila alespoň polovina členů. Velmi důležité je i to, že za každou schůzi správní rady nově každý účastník obdržel prezenční plat pěti zlatých. Ke změně došlo i v bodě rozdělování zisku společnosti mezi správní radu a revizory. Místo toho, aby oběma orgánům dohromady náležel podíl na zisku v hodnotě šesti procent, získali nyní revizoři pevný podíl jednoho procenta a správní rada pak procent pět. Konečně při hlasování valné hromady se snížily požadavky na držbu hlasů. Držba pěti akcií sice stále znamenala jeden hlas, pro každý nový hlas však bylo místo dalších patnácti potřeba jen deset akcií.

Tyto změny ve stanovách společnosti se dají interpretovat více způsoby. Zkušenost zřejmě ukázala, že se na správní rady nedostavoval dostatečný počet jejích členů nebo správní radové jednoduše nebyli spokojeni s odměnou za svou činnost. V každém případě si však změnou stanov zajistili poměrně vysoký prezenční plat. Pevné stanovení podílu revizorů a správní rady na zisku pak jistě odstranilo jakékoliv sporné body, které předchozím nejasným rozdělením mohly nastat. Také otázka náhradníků se zdá být logickým krokem, protože k datu změny stanov došlo k úmrtí jednoho člena správní rady.

Rozmnožení konečného akciového kapitálu společnosti na dvojnásobek muselo odrážet budoucí plány na postupné rozšiřování základního kapitálu společnosti. V souvislosti s tím došlo také ke zvětšení hlasovacího práva při držbě více akcií. Tato změna jistě značilo snahu motivovat akcionáře k nákupu dalších akcií, čemuž by odpovídalo i to, že v roce 1872 společnost vydala 700 nových akcií.

2.2.4 Založení cementárny

Radotínská cementárna byla založena v souvislosti s průmyslovou konjunkturou probíhající na přelomu 60. a 70. let 19. století, která vyvolala zvyšující se poptávku po stavebním materiálu. Podle Jaroslava Purše jen v letech 1869- 1873 v Praze stoupl „náklad na kubický metr zdiva ze 6,16 zl. na 7,39 zl., tj. o 20,2 %“⁷⁸. V souvislosti s tím velmi rychle narůstala i výroba cementu. Oproti roku 1860 se v roce 1870 vyrobilo šestkrát tolik románského cementu a výroba portlandského cementu, která u nás v této době teprve začínala, se zvětšila třiatdvacetkrát⁷⁹.

⁷⁸ Jaroslav PURŠ, *Průmyslová revoluce v českých zemích*, Praha 1960, s. 100.

⁷⁹ Tamtéž, s. 99.

Dobové svědectví o tom, proč byla radotínská cementárna založena, nám přináší Národní listy z 11. června 1871⁸⁰. V inzerátu na úpis akcií *První pražské akciové společnosti na hydraulický cement* se uvádí, že se do Čech ročně dováží přes 300 tisíc tun cementu. Jeho spotřeba se však „za příčinou rychlého zvelebování průmyslu...velmi vzrůstá, ano takřka každým rokem se zdvojnásobuje“⁸¹. Každoročně se za dovezený cement utratilo více než tři miliony zlatých, v Čechách však nikdo výrobě cementu nevěnoval pozornost. Tyto okolnosti, spolu s příhodnými surovinovými podmínkami, umožňovaly vytvoření prosperujícího cementářského průmyslu v českých zemích. Inzerát se dále zmiňuje i o tom, že výroba cementu nepodléhá „...obtížné potravní dani, a není třeba k této fabrikaci tak drahých strojů a rozsáhlých továrních místností“⁸².

Zasedání první valné hromady pražského spolku na založení cementárny v Radotíně se konalo 16. června 1871 v domě průmyslové jednoty v Praze, povolení k založení společnosti však bylo vydáno už 7. května 1871 místodržitelským dekretem číslo 20097⁸³. Na valné hromadě se sešlo celkem čtyřicet akcionářů, dohromady disponujících 297 akciemi o částce 59400 zlatých. K tomuto datu také došlo k vyplacení 50 % základního kapitálu společnosti, což si krajský obchodní soud kladl jako podmínku k povolení založení spolku⁸⁴. Celkový kapitál společnosti pak v roce 1871 čítal 800 akcií o celkové hodnotě 160 tisíc zlatých⁸⁵.

Prozatímním předsedou společnosti byl na této valné hromadě zvolen Josef Böhm, člen výboru smíchovské záložny. Ve správní radě kromě něho zasedalo dalších sedm členů. Jednalo se o lékárníka Benjamina Fragnera, dále podnikatele německé národnosti Maxe Hergeta, slavného právníka a profesora pražské univerzity Antonína Randu, profesora Josefa Kučera, obchodníka J. Rubáše, statkáře Karla Kirschnera a Jana B. Jesenského. Revizory účtů se stali František Kvapil, František Kacirek a Antonín Toms a funkci skrutátorů⁸⁶ vykonávali profesor Randa a František Kacirek. Ještě na zasedání první valné hromady pak Josef Kučera podal návrh na zakoupení čísel popisných 20 a 32 v Radotíně od Jana Macháčka za třicet tisíc zlatých na výstavbu „parostrojné továrny na hydraulický cement“⁸⁷ a dvanácti jiter „vápených“ skal od knížete z Oetingů za 7500 zlatých.

⁸⁰ Pod inzerát je podepsáno mnoho významných osobností. Je tu uveden Josef Böhm, P. M. Fischer, B. Fragner, Dr. Julius Grégr, M. Herget, Jan. B. Jesenský, Em. Kittl., Josef Kučera, Fr. Petr Petřík, J. Rubáš, J. S. Skřejšovský a Ferdinand Urbánek, NL, 11/157, 11. 6. 1871, s. 6.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Tamtéž.

⁸³ Společnost na dobu neurčitou za účelem vybudování parostrojné továrny v Radotíně, SOA Praha, KSO PRAHA V315, Karton 1487, Protokol zasedání první valné hromady.

⁸⁴ 3. června 1871 byla obchodním soudem Janu B. Jesenskému vrácena žádost o založení spolku s odůvodněním, že nedošlo ke shromáždění 50 % zakládacího kapitálu, tamtéž.

⁸⁵ Podle obchodního soudu byly akcie uloženy v Živnostenské bance (364 akcií, úrok 4%), v Malostranské záložně (161 akcií, úrok 6%) a ve Smíchovské záložně (275 akcií, úrok 5%), tamtéž.

⁸⁶ Skrutátoři měli na starost sčítání hlasů při volbách konaných na valných hromadách.

⁸⁷ SOA Praha, KSO PRAHA V315, Karton 1487, Protokol zasedání první valné hromady.

22. června 1871 zasedala první správní rada nové společnosti. Nově vytvořenou firmu *Pražská akciová továrna na hydraulický cement* měla oficiálně reprezentovat pečeť a podpis náměstka a předsedy společnosti nebo dvou předem určených správních radů. Za náměstka byl při této příležitosti zvolen Josef Böhm, v té době sekretář okresního zastupitelstva na Smíchově. Předsedou správní rady se stal Antonín Randa a ke společnému podepisování byli ustanoveni Max Herget, Josef Kučera a J. Rubáš, který se stal také pokladníkem. Kontrolorem byl zvolen Max Herget a jednatelem a zapisovatelem pak Jan Jesenský. Členy stavebního výboru cementárny se stali Max Herget, Josef Böhm, Jan Jesenský, Karel Kirschner a Josef Kučera. Další zasedání správní rady se měla konat v místnostech Malostranské záložny, o jejichž zapůjčení správní rada usnesením z tohoto dne požádala.

Konečně 25. září 1871 byla zapsána do rejstříku obchodního soudu firma *Pražská akciová továrna na hydraulický cement*, ještě však bylo třeba získat souhlas obyvatel Radotína k samotné stavbě továrny. Dne 14. října 1871 se měla na žádost Josefa Böhma v Radotíně sejít komise, která by jednala o povolení výstavby cementárny. Obyvatelé Radotína byli Císařským královským okresním hejtmanem na Smíchově Karáskem vyzváni „...do oné doby písemně, nebo při komisi ústně své námítky podati, sice by se povolení k zřízení nadzminěného závodu dalo, leč by se strany úřadů zapotřebí bylo překážky tomu klásti“⁸⁸.

Komise, zasedající 14. října 1871, došla „na základě § 33 živnostenského zákona“ k několika závěrům. Místo vybrané pro stavbu cementárny bylo vzdáleno 55 sáhů⁸⁹ od Radotína, pece byly podle plánů projektovány tak, „že ani kouř, ani škodlivé plyny v okolí cítiti nebudou...“ a sousedé proti stavbě nic nenamítali. Stavba cementárny tedy byla okresním hejtmanstvím na Smíchově 30. října 1871 povolena⁹⁰.

V zakládacím výboru cementárny zasedali Josef Böhm, P. M. Fischer, B. Fagner, Dr. Julius Grégr, Max Herget, Jan Jesenský, K. Emil. Kittl, Josef Kučera, Fr. Petr Petřík, J. Rubáš, J. S. Skrejšovský a Ferdinand Urbánek⁹¹. Mezi těmito jmény stojí za povšimnutí hlavně špičky tehdejší politické scény Dr. Julius Grégr a F. S. Skrejšovský. Náklady na vybudování cementárny měly čítat celkem 100 tisíc zlatých, „z čehož 61,000 upotřebeno bude na zakoupení strojů“⁹² a zbylých 40 tisíc zlatých pak na koupi již zmíněných pozemků v Radotíně. Denní výroba cementárny měla dosahovat 100- 120 soudků

⁸⁸ Provolací list čj. 12143 z 1. října 1871, vyvěšen u obecního úřadu v Radotíně, *100 let cementárny v Radotíně*, Praha 1971, s. 16.

⁸⁹ 1 sáh = 1,896 m, 55 sáhů tedy bylo něco přes 104 m. HLAVÁČEK – KAŠPAR – NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, 3. vyd. Praha 2002, s. 173.

⁹⁰ Povolení ke stavbě cementárny, odeslané Josefu Böhmevi okresním hejtmanstvím na Smíchově, *100 let cementárny v Radotíně*, s. 16- 17.

⁹¹ *Průmyslník*, 3/7, 1871, s. 156.

⁹² *Průmyslník*, 3/9 a 10, 1871, s. 206.

cementu, přičemž každý soudek měl vážit 4 centy⁹³. K dosažení této velmi ambiciózní produkce bylo samozřejmě zapotřebí nakoupení rozsáhlého vybavení, jehož seznam se dá najít na stránkách časopisu Průmyslník⁹⁴. Stavba měla být zahájena v listopadu 1871 a k jejímu dokončení mělo dojít do března roku 1872. Hlavními staviteli byli Farkač a Jechenthal, dodáním strojů byla pověřena továrna Breitfelda a Evanse a ředitelem nového podniku se stal Josef Kučera⁹⁵. Samotná cementárna pak byla postavena podle vzoru podolské cementárny⁹⁶.

2.2.5 První léta provozu

Na zasedání valné hromady z 26. května 1872, kde se sešlo dvacet šest akcionářů s celkem třiceti osmi hlasy, došlo kromě změn ve stanovách společnosti i k personálním změnám⁹⁷. Z důvodu úmrtí Jana Rubáše⁹⁸ zaujal jeho místo ve správní radě pražský stavitel Jan Dobr. Mezi skrutátory byl opakovaně zvolen Kacírek a nově Roubel. Místa náhradníků zaujali obchodník Petřík, P. M. Fišer, Antonín Toms a pokladník u západní dráhy Josef Hluša. Zároveň se členství ve správní radě vzdali Antonín Randa, Benjamin Fragner a Jan Jesenský a jejich místa zaujali náhradníci Fišer, Hluša a Toms, který však odřekl a místo něho byl povolán Petřík. Důležitým bodem jednání valné hromady bylo i navýšení akciového kapitálu společnosti o 700 akcií, celkem tedy o 140 tisíc zlatých.

Na zasedání správní rady z 19. prosince téhož roku byl do funkce předsedy správní rady zvolen Josef Böhm a náměstkem se stal Karel Kirschner. Správní rada také jednala o mzdách dělníkům a vytvořila nové pracovní místo pro udržování vlečky na koňský potah⁹⁹ do lomu v Lochkově, vybudované během následujícího roku.

⁹³ Za předpokladu, že jeden cent vážil podle rakouské soustavy měř 56,006 kg (*Vademecum pomocných věd historických*, s. 173), by se roční produkce cementárny mohla pohybovat přibližně někde mezi 7000 a 9000 tunami cementu. Cementárna však v roce 1877 produkovala pouze 5000 tun cementu (Anton TARNAWSKI, *O vlastnostech portlandských cementů se zvláštním zřetelem k portlandskému cementu radotínskému přednášel ve spolku inženýrů a architektů Antonín Tarnawski*, in: Zprávy spolku architektů a inženýrů v království českém, 1977, sešit II. a III., s. 36).

⁹⁴ Bylo potřeba „*pecí, lamadel, kutálecích mlýnů o osmi silách koňských, na nichž by se denně 700 centů vápna rozemlelo, dále čtyř horizontálních mlýnů o pěti silách koňských, michadel, stroje vytlačovacího, vystávanadla o dvanácti silách koňských a čtyř sušáren. Stroje budou vesměs hnány parou, k účelu tomu pořídí se tři kotle o 80 silách koňských*“, Průmyslník, 3/ 9 a 10, 1871, s. 206- 207.

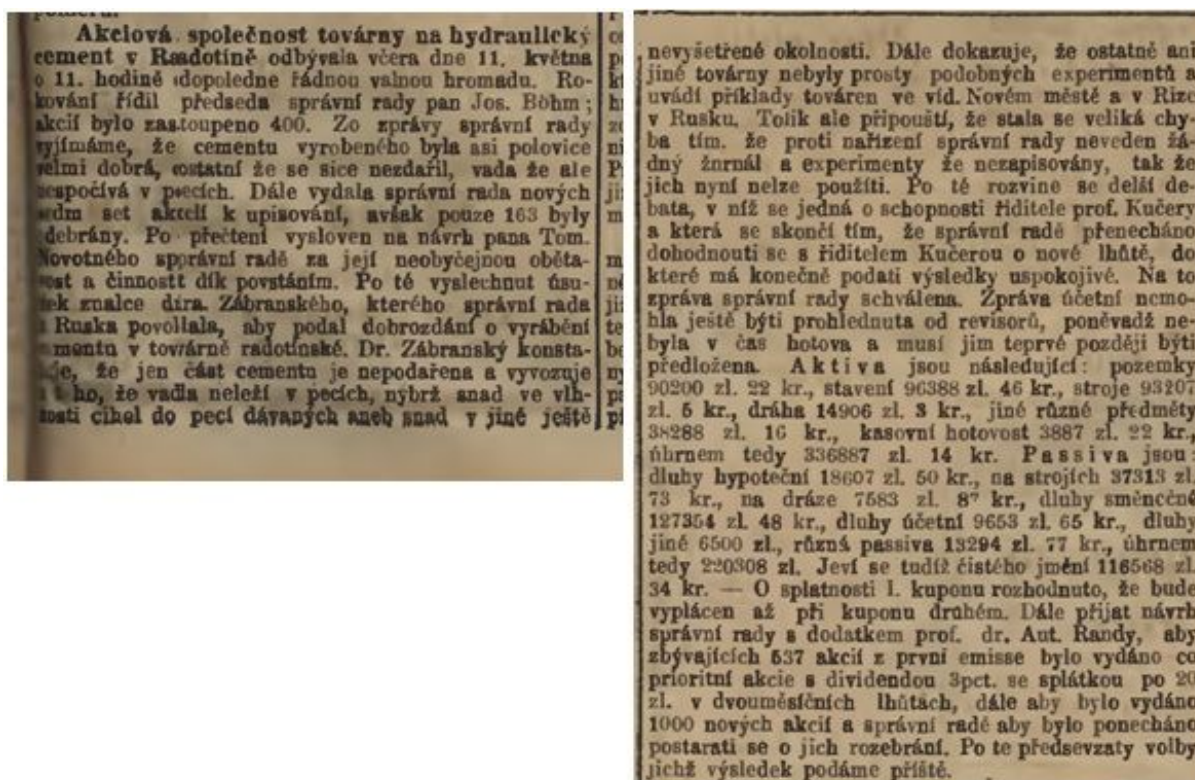
⁹⁵ Tamtéž s. 212.

⁹⁶ *100 let cementárny v Radotíně*, s. 5.

⁹⁷ SOA Praha, KSO PRAHA V315, Karton 1487, Protokol zasedání valné hromady v květnu 1872.

⁹⁸ Jan Rubáš zemřel 9. února 1872, AHMP, Okresní delegovaný městský soud civilní pro Malou stranu a Hradčany, IV153/1872.

⁹⁹ Před vybudováním úzkokolejky byla doprava z lomů zajištěna smluvně místními vozky (*Pragocement 1871-1921*, Radotín 1991) a i po zřízení úzkokolejky na koňský povoz dělníci často tahali vozíky nahoru sami nebo s pomocí členů vlastní rodiny. Dolů vozíky jezdily samospádem (*100 let výroby cementu*, s. 2).

Obrázek 5. Novinová zpráva o valné hromadě z května 1873

Samotný provoz radotínské cementárny byl zahájen 1. ledna 1873¹⁰⁰, velmi brzy se však objevily první problémy. Na zasedání valné hromady společnosti z 11. května 1873¹⁰¹ se přednesly dva body, vyjadřující komplikace spojené s fungováním cementárny. Prvním byly problémy s odběrem akcií. Ze 700 akcií, nově upsaných na valné hromadě z května předešlého roku, se totiž prodalo jen 163 kusů. Antonín Randa nakonec prosadil, aby bylo zbylých 537 akcií vydáno jako prioritní akcie s dividendou 3 % a splátkou 20 zlatých a následně bylo rozhodnuto o upsání dalších 1000 akcií. Hlavním bodem jednání však byly komplikace s pálením cementu. Celkem polovina výpalu se totiž nezdařila a z Ruska byl proto jako odborník povolán Dr. Zábranský¹⁰², aby objasnil důvody nevalných výsledků radotínské cementárny.

Dr. Zábranský problém neviděl v pecích na pálení cementu, ale buď v nekvalitních surovinových cihlách nebo v jiných neobjasněných okolnostech. V souvislosti s tím upozornil, že se nejedná o ojedinělý problém. V Novém Městě ve Vídni a v Rize v Rusku podle něho totiž došlo k podobným komplikacím. Co ale vytkl vedení cementárny bylo, že „proti nařízení správní rady neveden žádný žurnál a experimenty že nezapisovány, tak že jich nyní nelze použítí“¹⁰³. Na valné radě pak padla slova o nekompetentnosti ředitele cementárny, kterým byl v roce 1873 stále Josef Kučera.

¹⁰⁰ NL, 13/4, 5. 1. 1873 příloha, s. 2.

¹⁰¹ NL, 13/130, 13. 5. 1873 příloha, s. 1.

¹⁰² Pravděpodobně se jedná o Dr. Františka Zábranského, kterého uvádí už Riegrův slovník naučný jako ředitele Kučerovy cementárny v Rusku, budované roku 1871, F. L. RIEGER, *Slovník naučný*, s. 486, heslo Kučera.

¹⁰³ NL, 13/130, 13. 5. 1873 příloha, s. 1.

Správní rada byla pověřena, aby se s ředitelem Kučerou dohodla na *“Ihůtě, do které má konečně podat výsledky uspokojivé”*¹⁰⁴.

Výše uvedená zpráva Národních listů však neobsahuje pouze informace o valné hromadě z 11. května 1873, ale i bilanci společnosti k tomuto datu. Jedná se sice o bilanci neúplnou a nepřesnou¹⁰⁵, přesto nám však poskytuje určité informace o fungování společnosti v prvních letech po jejím založení (viz. Tabulka 2.).

Aktiva	Ve zlatých a krejcarech	Pasiva	Ve zlatých a krejcarech
Pozemky	90 200,22	Dluhy hypoteční	18 607,50
Stavení	96 388,46	Na strojích	37 313,73
Stroje	93 207,05	Na dráze	7 583,87
Dráha	14 906,03	Dluhy směnečné	127 354,48
Jiné různé předměty	38 288,16	Dluhy účetní	9 653,65
Kasovní hotovost	3 887,22	Dluhy jiné	6 500,00
		Různá passiva	13 294,77
	336 877,14		220 308,00
Čisté jmění	116 569,14		
Mělo by být	116 568,34		

Tabulka 2. Neúplná bilance Pražské akciové továrny na hydraulický cement z května 1872

Při pozorném prohlédnutí bilance zjistíme, že zde v první řadě chybí akciový kapitál, který měl být v této době tvořen 963 akciemi o hodnotě 192600 zlatých¹⁰⁶. Pokud bychom tuto částku započítali do pasiv, zjistili bychom, že aktiva nepřevyšují pasiva, ale právě naopak. Také z dalších položek pasiv vidíme, že akciová společnost byla značně zadlužená. Vzhledem k tomu, že v předešlém roce proběhla výstavba podniku a výroba cementu se zatím nedařila, nejednalo se o žádné velké překvapení. Na druhou stranu ale špatná finanční situace firmy a problémy s organizační stránkou výroby napovídaly, že cementárna před sebou má velmi těžké období.

2.2.7 Velká deprese a rozpuštění spolku

V roce 1873 začala krachem na vídeňské burze první celosvětová hospodářská krize. Rakousko-uherský průmysl, v předchozích letech zažívající investiční a zakladatelský rozmach, nesl novou situaci velice těžce. Mezi postiženými odvětvími samozřejmě nechyběl ani stavební průmysl. Pro radotínskou cementárnu byl konec roku 1873 obzvláště rušným.

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ V novinovém článku pravděpodobně došlo k chybě při počítání jmění společnosti. Čisté jmění by totiž podle dostupných čísel mělo čítat 116568 zlatých a 34 krejcarů a ne 115569 zlatých a 14 krejcarů.

¹⁰⁶ Započítáno původních 800 akcií společnosti spolu se 163 kusy prodanými od valné hromady z května 1872.

V neděli 30. listopadu 1873 se v zasedací síni průmyslové jednoty konala mimořádná valná hromada společnosti, na které bylo zastoupeno 373 akcií s 58 hlasy¹⁰⁷. Valná hromada byla svolána z toho důvodu, že společnost utrpěla za rok 1873 ztrátu 10 tisíc zlatých. Podle zprávy z Národních listů „...staly se debaty (na valné hromadě) velmi bouřlivými, poněvadž z mnoha stran ozývaly se rekriminace jak proti jednotlivcům, tak i proti celé správní radě“¹⁰⁸. Správní radě bylo vytčeno, že špatně odhadla výši zakládacího kapitálu, který stanovila na sto šedesát tisíc zlatých, což nemohlo stačit k zabezpečení fungování podniku velikosti radotínské cementárny. Správní rada se na druhou stranu hájila tím, že pokud bude v budoucnu továrna rozšířena a akciový kapitál navýšen o sto tisíc zlatých, dosáhne podnik značné prosperity i vzhledem k tomu, že se v majetku firmy nachází rozsáhlé lomy s vhodnými surovinami. Jednání o zvýšení akciového kapitálu byla nakonec odložena až do svolání další valné hromady, původně plánovaná ještě na prosinec téhož roku¹⁰⁹.

Akcionáři se nakonec sešli v místnostech pražské průmyslové jednoty až 18. ledna 1874 na poslední valné hromadě, kterou tato firma uspořádala¹¹⁰. Padl tu sice návrh na záchranu *Pražské akciové továrny na hydraulický cement* pomocí dalšího rozšíření akciového kapitálu, ten byl však akcionáři jednomyslně odmítnut¹¹¹. Předseda valné hromady Josef Böhm tedy nechal hlasovat o rozchodu spolku. Hlasování bylo opět jednomyslné, rozhodlo se o likvidaci společnosti. Do českých a zahraničních novin měl být inzercí nabídnut k prodeji majetek společnosti. Dne 19. února téhož roku byla zřízena firma *Likvidující Pražská akciová továrna na hydraulický cement* a likvidátory společnosti se stali bývalí členové správní rady¹¹². *Pražská akciová továrna na hydraulický cement* oficiálně šla do konkurzu¹¹³. Tímto rozhodnutím nastal první velký mezník v dějinách radotínské cementárny.

2.2.6 Kvalita a konkurenceschopnost prvního radotínského cementu

Pokud srovnáme ceny stavebnin v Praze v roce 1874, dostaneme se k závěru, že radotínská cementárna vyráběla nejlevnější cement na trhu. Zatímco tuna dováženého anglického cementu stála 11 zlatých, stejné množství radotínského výrobku se dalo i s dopravou do Prahy koupit za 7 zlatých a 94 krejcarů. Ani domácí podniky však nedokázaly Radotín na pražském trhu předčít. Cementárna v Bohusadově tu prodávala tunu cementu za 8 zlatých a 50 krejcarů a podolská cementárna pak i

¹⁰⁷ NL, 13/331, 2. 12. 1873, 331, s. 3.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ SOA Praha, KSO PRAHA V315, Karton 1487, Protokol zasedání valné hromady z ledna 1874.

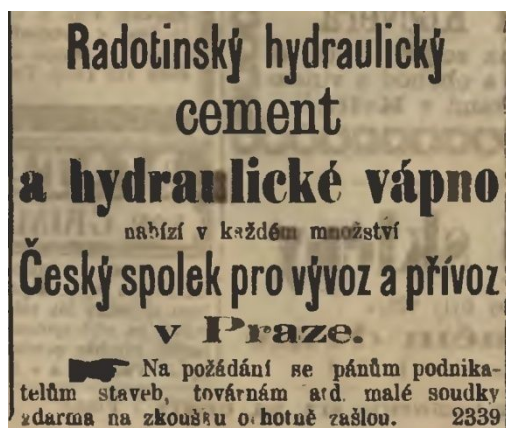
¹¹¹ Velký vliv na toto rozhodnutí jistě mělo i to, že se mezi mimořádnou valnou hromadou z 30. listopadu a valnou hromadou z 18. ledna prodalo pouze 43 z dříve vydaných akcií. Záchrana společnosti dalším rozšiřováním akciového kapitálu tedy nevypadala moc nadějně, tamtéž.

¹¹² Josef Böhm, P. M. Fischer, J. Dobr, J. Huša, Max Herget, Karel Kirschner a F. P. Petřík.

¹¹³ Soudním komisařem konkurzu se stal okresní soudce Jan Krejsa. Prozatímním správcem podstaty byl jmenován JUDr. Karel Kliment Claudi a jeho náměstkem se stal Pavel Wellner. Všichni, kteří měli právo domáhat se pohledávek, se měli přihlásit nejpozději do 16. června 1874 buď u pražského obchodního soudu nebo u okresního soudu ve Zbraslavi, *Pražský denník*, 9/101, 28. 4. 1874 příloha, s. 1.

s dopravou za 8 zlatých a 25 krejcarů¹¹⁴. Radotínský cement tedy v této době musel být cenově velmi konkurenceschopným. Prohlásit to samé o jeho kvalitě je však velmi problematické.

Určit, jaký druh cementu radotínská cementárna původně vyráběla, rozhodně není snadné. Jméno firmy napovídá, že se jednalo o hydraulický cement a reklama z roku 1873 mluví o „Radotínském hydraulickém cementu a hydraulickém vápnu“¹¹⁵. Tento název by se však mohl vztahovat k téměř jakémukoliv cementu. Ani uvedený Kučerův vynález výroby cementu z dioritu a diabasu přesvědčivě neukazuje na konkrétní druh cementu. V pozdější době se v Radotíně sice vyráběl portlandský cement, další prameny, které by nám pomohly zjistit, jestli tomu tak bylo i v těchto letech, nám však chybí. Nelze tedy bezpečně určit, zda byl první radotínský cement schopen konkurovat nejen svou cenou, ale i kvalitou. Firma zanikla dříve, než bylo možné na trh s cementem plně proniknout, takže není jisté, jak by si radotínské výrobek v budoucnu ve srovnání s konkurencí vedl.

Obrázek 6. Reklama na radotínský cement z června 1873

2.2.8 Důvody zániku společnosti

Radotínská cementárna byla založena koncem roku 1871, v době velkého stavebního rozmachu. Během roku 1872 došlo k vybudování továrny a cementárna provoz oficiálně zahájila 1. ledna 1873. Problémy však na sebe nenechaly dlouho čekat, hned první výpaly cementu se nedařily. Už na valné hromadě z 11. května 1873 pak v souvislosti s těmito událostmi začínají akcionáři pochybovat o kompetentnosti vedení cementárny. Do této problematické situace přichází hospodářská krize, která vytvořila velmi nejisté prostředí¹¹⁶.

¹¹⁴ Anton WACH, *Gemeinnütziger Baurauthgeber*. Bei Allem Arbeits- und Materialberechnungen im Baufache, s. 248- 249.

¹¹⁵ NL, 13/149, 1. 6. 1873, 149, s. 3.

¹¹⁶ Počet akciových společností v českých zemích klesl v krizových letech 1873- 1879 z 326 na 210 a celkový akciový kapitál těchto společností se snížil o 33,5 %. *Pražská akciová továrna na hydraulický cement* tedy byla jednou z mnoha dalších akciových společností, které během krize zanikly, *Přehled československých dějin*, II/1, Praha 1958, str. 359.

Akciový kapitál cementárny byl původně stanoven na 160 tisíc zlatých, záhy se však ukázalo, že tato částka nestačí. Do roku 1873 byl kapitál navýšen o dalších 140 tisíc zlatých, o tyto akcie však už nebyl zájem. Cementárna navíc měla dlouhodobé finanční problémy, které se koncem krizového roku 1873 projevily ztrátou ve výši deset tisíc zlatých, jejichž řešení ve formě rozšiřování akciového kapitálu se neukázalo jako úspěšné. Akcionáři nebyli spokojeni s provozem cementárny a ani rychlost odběru nových akcií nebyla povzbuzující. Valné hromady z listopadu 1873 a ledna 1874 pak znamenaly definitivní opuštění snah cementárnu zachránit. Raději bylo přijato rozhodnutí o rozpuštění společnosti.

3. Portland – Cementfabrik Radotín Max Herget 1875- 1921

3.1 Radotínská cementárna za Maxe Hergeta

3.1.1 Nový majitel cementárny

Na seznamu účastníků valné hromady z 18. ledna 1874¹¹⁷ se dá jen těžko přehlédnout jméno pražského podnikatele Maxe Hergeta. Nebyl zde sice osobně přítomen, zplnomocněně ho zastupoval Josef Jelínek, přesto byl s 87 akciemi a sedmi hlasy zdaleka největším akcionářem společnosti¹¹⁸. Nemáme žádné prameny, které by nám pomohly objasnit Hergetův postoj k likvidaci firmy *Pražská akciová továrna na hydraulický cement*, na jejímž fungování se jako člen správní rady několik let podílel. Víme však, jak na celou situaci zareagoval.

Noviny Bohemia z 1. srpna 1875¹¹⁹ podávají zprávu o plánovaném třetím konkurzním řízení na prodej radotínské cementárny i s veškerým jejím vybavením¹²⁰, vypsaném na 9. srpna 1875. Soudní odhadní cena cementárny byla stanovena na částku 228,987 zlatých a 40 krejcarů. Stejně noviny ze 14. srpna téhož roku nás pak informují o tom, že cementárna byla prodána Maxu Hergetovi za 102 tisíc zlatých¹²¹. Herget se stal novým majitelem radotínské cementárny, kterou se mu podařilo získat ani ne za polovinu její odhadní ceny.

Hergetovo rozhodnutí koupit cementárnu vyvolává mnoho otázek, na které však vzhledem k dochovaným pramenům nelze odpovědět. Nevíme, proč se Max Herget nechopil příležitosti ihned, ale cementárnu zakoupil až ve třetí veřejné dražbě, která se konala více než rok po likvidaci společnosti a uniká nám také, jaké pohledávky vůči zaniklé firmě vlastně měl¹²². Ať se však v pozadí jednání o koupi firmy dělo cokoliv, Max Herget nakonec levně přišel k podniku, který se v budoucnu ukázal jako velmi prosperující.

Zjistit, jestli s cementárnou zakoupil Max Herget i vápencové lomy přímo v Lochkově, je velmi obtížné. Podle zpráv z tisku je nám známo, že lomy byly v dražbě nabízeny během května a června

¹¹⁷ SOA Praha, KSO PRAHA V315, Karton 1487, Seznam účastníků valné hromady z ledna 1874.

¹¹⁸ Na valné hromadě se osobně nebo v zastoupení sešlo celkem 34 akcionářů, přítomno bylo 404 akcií s 48 hlasy. Podíl Maxe Hergetana na této valné hromadě znamenal více než pětinu zastoupeného akciového kapitálu, tvořící sedminu celkového počtu hlasů a to i přesto, že hlasovací právo Maxe Hergeta bylo omezeno stanovami společnosti. Nebýt limitu sedmi hlasů na jednoho akcionáře, jeho hlasovací právo by více odpovídalo počtu jím držovaných akcií, tamtéž.

¹¹⁹ Bohemia, 48/211, 1. 8. 1875, s. 10.

¹²⁰ V novinové zprávě je stručně zmíněno, co tvoří nejdůležitější vybavení cementárny. Rámcově se jednalo o tři parní kotle, tři vyztužené kotle, dva parní stroje, z nichž jeden byl o síle 300 koní, dva drtiče kamene, dva kolové mlýny, dva válce, kompletní vybavení k osmi mletím, sedm zdvihů a ohřívací stroj. Nechybí ani zmínka o koňské vlečce, napojení cementárny na železnici a spojení kanálem s řekou Berounkou. Uvedeno je i to, že se cementárna nachází nedaleko obytných prostor, tamtéž.

¹²¹ „Die Actien- Cementfabrik in Radotin ist...von hrn. Max Herget, dem Hauptgläubiger der Fabrik, für 102.000 fl. gekauft worden.“, Bohemia, 48/224, 14. 8. 1875, s. 5.

¹²² Ve zprávě o prodeji cementárny v novinách Bohemia je Max Herget uveden jako „Hauptgläubiger“, hlavní věřitel zaniklé společnosti, tamtéž.

1875 jako samostatná položka¹²³ a ani noviny Bohemia se o nich v inventáři k cementárně nezmiňují. Kdo je však nakonec zakoupil není jisté. Vzhledem k tomu, že do nich z cementárny vedla vlečka a jednalo se o základní zdroj surovin pro podnik, musel je buď vlastnit Max Herget nebo na ně mít s novým majitelem nájemní smlouvu. Jinak by jen těžko mohla cementárna v Radotíně obnovit svou produkci.

Je zcela logické, že výroba cementu v Radotíně byla po krachu *Pražské akciové továrny na hydraulický cement* na určitou dobu pozastavena. K zaregistrování nové firmy, která měla navázat na krátkou tradici radotínského cementárenství, došlo u obchodního soudu až 9. dubna 1877¹²⁴. Nová společnost se jmenovala *Portland – Cementfabrik Radotín Max Herget* a jak už název napovídá, byla to německá firma. Max Herget byl podnikatelem německé národnosti a i úřední komunikace společnosti s obchodním soudem probíhala v němčině.

Už během března 1877, tedy necelý měsíc před registrací nové firmy v obchodním rejstříku, se začal nový ředitel cementárny Anton Tarnawski snažit o zviditelnění podniku. Dne 23. března 1877 přednesl na půdě Deutschen polytechnischen Verein in Prag přednášku na téma portlandský cement¹²⁵, jejíž druhou polovinu věnoval vyzdvižení kvalit radotínského portlandského cementu. Ve stejném roce pak tuto nekritickou přednášku zopakoval v češtině ve Spolku architektů a inženýrů v Království českém¹²⁶. Radotínská cementárna o sobě opět začala dávat vědět.

3.1.2 Provoz cementárny za Maxe Hergeta

Max Herget byl majitelem radotínské cementárny až do roku 1893, kdy zemřel. Svou firmu však neřídil sám. Po technické stránce mu radil a pomáhal ing. Karl Edler von Wersin (1803- 1880), profesor technické mechaniky a nauky o strojích na Pražské polytechnice¹²⁷ a v administrativních otázkách mu byl k ruce prokurista Josef Grab (1850- 1883)¹²⁸. Přímo provoz cementárny měl na starosti vždy její ředitel. Nevíme sice přesně, kolik lidí vykonávalo v době Maxe Hergeta tuto činnost, jisti si však můžeme být se dvěma osobami a to Antonem Tarnawskim a Friedrichem Edlerem von Wersinem.

Časopis spolku Deutschen polytechnischen Vereines in Böhmen, Technische Blätter, nás v roce 1877 informuje o tom, že mezi 20. březnem a 10. červnem téhož roku ke spolku přistoupil

¹²³ NL, 15/133, 15. 5. 1875, s. 4.

¹²⁴ SOA Praha, KSO PRAHA, SIG CI/45.

¹²⁵ A. TARNAWSKI, *Vortrag gehalten am 23. März im Deutschen polytechnischen Vereine in Prag*, in: Technische Blätter. Vierteljahrschrift des Deutschen polytechnischen Vereines in Böhmen, 9, 1877, s. 177- 186.

¹²⁶ Je zajímavé dodat redakční poznámku k vytištěné přednášce: „Redakce nesouhlasí s některými tuto projevenými theoretickými náhledy, a proto zůstává odpovědnost za ně panu pisateli (Antonu Tarnawskimu)“. Veškerá tvrzení Antona Tarnawského z této přednášky tedy musí být brána s jistou rezervou, protože jsou pravděpodobně upravena tak, aby záměrně lichočila cementárně v Radotíně, A. TARNAWSKI, *O vlastnostech portlandských cementů se zvláštním zřetelem k portlandskému cementu radotínskému...*, s 36.

¹²⁷ Podle Rudolfa Bárty mladšího se jednalo o velkého germanizátora, R. BÁRTA, *Z dějin akciové společnosti PRASTAV*, s. 165.

¹²⁸ AHMP, Soupis pražských domovských příslušníků, Krabice č. 73, Pořadové č. 27, Grab Josef.

Anton Tarnawski, tehdy ředitel radotínské cementárny¹²⁹. Jednalo se o významného teoretika a praktika na poli cementářského průmyslu Rakouska-Uherska, který po sobě zanechal několik odborných textů o této problematice. Už v době mezi 21. prosincem 1877 a 22. březnem 1878 byl ale Anton Tarnawski, tehdy vedený jako chemický ředitel radotínské cementárny¹³⁰, ze spolku vyloučen. Po tomto datu nemámě dalších zpráv, po jakou dobu Tarnawski vykonával funkci ředitele cementárny v Radotíně. Víme však, že už v roce 1881 tuto pozici zastával Friedrich von Wersin.

První informace o Friedrichu von Wersinovi v čele radotínské cementárny nám přináší obchodní a živnostenská komora v Praze, která přijala 22. března 1881 petici zasazující se o snížení železničních sazeb na různé druhy zboží. Komora obsah petice odsouhlasila a pověřila několik svých odborníků, aby se touto otázkou zabývali. V VII. skupině těchto odborníků pak nechyběl ani „Bedřich šl. Wersin, prokurista firmy Max Herget a ředitel cementárny Radotín“¹³¹. O tom, že Friedrich von Wersin stál v čele radotínské cementárny i po zbytek 80. let, nás pak informují zprávy spolku *Verein Deutscher Cement-Fabrikanten, jehož členem byla do roku 1898 i radotínská cementárna*¹³². V roce 1889 byli na zasedání tohoto spolku osobně přítomni jak Max Herget, tak jistý pan von Wersin¹³³. Bezpochyby se jednalo o Friedricha von Wersina, který tu, pravděpodobně jako ředitel cementárny, spolu s Maxem Hergetem zastupoval Radotín. Také ve svém pozůstalostním spise je Friedrich von Wersin uveden jako ředitel továrny¹³⁴.

23. ledna 1880 zřídil Max Herget pro svou firmu dva sklady v Praze¹³⁵. Nejednalo se však pouze o uskladňovací prostory, ale i o prodejny výrobků Hergetovy cihelny a továrny na hliněné zboží v Předním Ovenci, vápenice v Hlubočepích a cementárny v Radotíně. Firma si tedy pro potřeby odbytu vybudovala dva obchody přímo v Praze. Tato zpráva je však důležitá i proto, že výslovně zmiňuje cementárnu Radotín jako samostatnou firmu vlastněnou Maxem Hergetem a odděluje ji od zbylých Hergetových podniků. K tomuto datu tedy prokazatelně fungují pod jménem Max Herget dvě firmy. První je radotínská cementárna, kterou Max Herget zaregistroval u obchodního soudu v roce 1877 a druhou Hergetovy zbylé podniky v Praze a okolí.

V souvislosti se zřízením prodejen v Praze, které byly u obchodního soudu oficiálně vedeny jako „...poboční závody hlavního závodu v Radotíně...“, získal Max Herget 30. ledna téhož roku

¹²⁹ Technische Blätter, 9, 1877, s. 131.

¹³⁰ Technische Blätter, 10, 1878, s. 59.

¹³¹ Josef GRUBER, *Obchodní a živnostenská komora v Praze v prvním půlstoletí svého trvání 1850-1900*, Praha 1900, s. 211- 212.

¹³² *Protokoll der Verhandlungen des Vereins deutscher Cemenl-Fabrikanten und der Section für Cement des Deutschen Vereins für Fabrikation von Ziegeln, Thonwaaren, Kalk und Cement, 23. und 24. Februar 1898*, Berlín 1898, s. 12.

¹³³ *Protokoll der Verhandlungen des Vereins...*, 22. und 23. Februar 1889, Berlín 1889, s. 3.

¹³⁴ AHMP, A336/1908, Karton 254, spis č. 5.

¹³⁵ Domy v čp. 247/II. a 102/III. v Praze, SOA Praha, KSO PRAHA SPXI- 250, Karton 796.

živnostenský list¹³⁶. V roce 1885 pak svěřil prodej svého zboží také jistému Ladislavu Čuprovi, továrníkovi v Praze- Karlíně, u kterého se od tohoto roku dal zakoupit „*Radotínský portlandský cement. Hydraulické vápno stavební a vápno bílé. Tašky lisované a jiné zboží cihlářské za ceny tovární*“¹³⁷.

Ještě za života Maxe Hergeta došlo k první zaznamenané rekonstrukci strojového zařízení radotínské cementárny¹³⁸. V roce 1882 byl vyměněn jeden z parních strojů cementárny. Důvodů k této investici bylo více. Jednak bylo třeba pořídit modernější stroj, který by více odpovídal rostoucí výrobě v radotínské cementárně. Za touto investicí však stála i snaha snížit výrobní náklady, obzvláště z hlediska spotřeby uhlí. V cementárně totiž do té doby pravděpodobně fungovalo původní vybavení, které se postupně začalo stávat zastaralým.

Ačkoliv nemáme přesné hospodářské údaje o provozu cementárny v této době, podle událostí prvních let můžeme usuzovat, že i pokud cementárna neprosperovala, její majitel určitě neviděl budoucnost tohoto podniku černě. Továrna nejenže brzy po zahájení výroby zřídila vlastní prodejny v Praze, ale krátce nato bylo také investováno do koupě nového parního stroje. Vše nasvědčovalo tomu, že cementárna v Radotíně nebude součástí firmy Max Herget pouze na přechodné období.

3.1.3 Radotínský cement

V roce 1877 vyráběla radotínská cementárna podle Antona Tarnawskiho celkem 5 tisíc tun cementu ročně a v této době se už prokazatelně jednalo o portlandský cement¹³⁹. Podle Tarnawskiho se místní cement vyráběl ze zelenokazu (diabasu) a vodnatého vápna. Díky zastoupení kyseliny křemičité přímo v surovině pak byl podle něho radotínský cement velmi kvalitní¹⁴⁰.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ NL, 25/ 83, 25. 3. 1885, s. 8.

¹³⁸ Informace pochází ze zprávy o přednášce docenta Doerfela ze 3. března 1882, Technische Blätter, 14, 1882, s. 67.

¹³⁹ A. TARNAWSKI, *O vlastnostech portlandských cementů se zvláštním zřetelem k portlandskému cementu radotínskému*, s. 38.

¹⁴⁰ Při porovnání radotínského cementu s Perlmooským cementem a cementy od anglických firem Robins & Comp. a Brüder White, došel Tarnawski k závěru, že ze všech zmíněných cementů je radotínský výrobek nejkvalitnější. Kvalitu výroby v radotínské cementárně dokazoval také tím, že pan „*Pallegriny, který do roka velké množství cementu spracuje a proto za znalce v tomto oboru považován býti může, vyslovil se při odvádění těchto předmětů v ten smysl, že Radotínský Portlandský cement v mnohém ohledu předčí nejlepší cement anglický*“, tamtéž.

VORTRAG,

GEHALTEN

AM 23. MÄRZ IM DEUTSCHEN POLYTECHNISCHEN VEREINE IN PRAG

VON

ANTON TARNAWSKI,
Director.

(Nachdruck und Uebersetzungsrecht vorbehalten.)

Hochgeehrte Versammlung!

Zur Präcisirung der mir heute vorliegenden Aufgabe erlaube ich mir vorauszuschicken, dass ich nur die Eigenschaften einiger Portland-Cemente in Betrachtung ziehen und dieselben miteinander vergleichen werde, somit die hydraul. Kalke und die sogenannten Roman-Cemente etc. aus dem Kreise meiner Besprechung ausschliesse.

Ich finde es überflüssig die grosse Bedeutung des Cementes für die Bautechnik einer eingehenden Besprechung zu unterziehen, da dieselbe jedem praktischen Bautechniker zur Genüge bekannt ist, und hebe nur die Thatsache hervor, dass die Bauwissenschaft in den letzten Jahren an die Qualität des Cementes deshalb eine erhöhte Anforderung stellt, weil man zur Ausführung von Bauobjecten, deren Herstellungsdauer früher nach Monaten gezählt wurde, gegenwärtig blos ebenso viele Wochen benöthigt, und die in ihrer Stärke auf ein Minimum reducirten Mauern in kurzer Zeit Belastungen zu widerstehen haben, die das vorzüglichste Bindemateriale erheischen; — es ist daher die Wahl eines vorzüglichen Cementes für den gewissenhaften Bautechniker von grosser Wichtigkeit.

Ich will bei meiner heutigen Besprechung nachstehende zwei Punkte erörtern u. z.:

1. Was versteht man unter Portland-Cement und welche unerlässlichen Eigenschaften muss er besitzen, um beim Bau mit Vortheil verwendet werden zu können?

2. Wird in Böhmen Portland-Cement producirt und inwieferne unterscheidet sich derselbe von den ausländischen Cementen?

Obrázek 7. Úvod přednášky Antona Tarnawskiho na půdě Deutschen Polytechnischen Vereine in Prag v roce 1877. Tarnawski v této přednášce nejdříve obecně definoval portlandský cement a poté se věnoval českému prostředí, kde kladl důraz na radotínský cement

Díky Antonu Tarnawskimu můžeme také porovnat výrobu portlandského cementu v Rakousku- Uhersku v roce 1887 (viz. Tabulka 3.)¹⁴¹. V následující tabulce sice nejsou znázorněny všechny cementárny na území monarchie, Anton Tarnawski uvedl pouze osmnáct nejvýznamnějších podniků, ze kterých jen polovina vyráběla portlandský cement, přesto se však jedná o výběr dostatečně reprezentativní.

¹⁴¹ Produkce byla měřena v metrických centech q, pro přehled jsem je ale při poměru 1 q= 100 kg převedl na tuny, A. TARNAWSKI, *Kalk, Gyps, Cementkalk und Portland-Cement in Oesterreich-Ungarn*, Wien 1887, s. 197-221.

Firma	Lokalita	Produkce (tun)
Em. Tichy & Söhne	Wien	5000
Alex. A. Curti	Ober- Piesting	6000
Max Herget	Radotín	18000
Kurowitzer Cementfabrik Seiner Excellenz des Grafen Max von Seilern & Comp.	Tlumačov	7000
Actien- Gessellschaft der k. k. priv. hydraulischen Kalk und Portland- Cementfabrik	Perlmoos	35000
Judendorfer Cementfabrik des Josef Priebisch	Judendorf	4000
K. k. priv. Cementfabrik der Trifailer Kohlenwerks- Gessellschaft	Trifail	6000
Erste k. u. k. a. pr. Syrmier Portland-Cement und hydraulische Kalkfabrik	Beoein	neuveveno
Benczur's Cementfabrik	Mogyoróska	2000

Tabulka 3. Výroba portlandského cementu v Rakousku- Uhersku 1887

Radotínská cementárna podle Tarnawskiho v této době sice produkovala 18 tisíc tun cementu za rok, považovat toto číslo za věrohodné je však velmi problematické. Představit si, že se v letech 1877- 1887 zvýšila výroba v Radotíně o 13 tisíc tun cementu za rok může být velmi těžké vzhledem k tomu, že se nám nedochovaly žádné zprávy o větších rekonstrukcích továrny. Na druhou stranu nám tato čísla potvrzují i další prameny. Radotínská cementárna byla členem již zmíněného spolku *Verein Deutscher Cement-Fabrikanten*, ve kterém měla roku 1889 dva hlasy. Produkce radotínské cementárny vzhledem k tomu musela dosahovat přes 100 tisíc sudů cementu ročně¹⁴², což by odpovídalo uvedeným 18 tisícům tunám¹⁴³. Karel Tichý, který v roce 1891 ve sborníku o Jubilejní zemské výstavě referoval o výrobě cementu a vápna, tato vysoká čísla také potvrzuje¹⁴⁴. Mluví o tom, že cementárna Max Herget ročně vyprodukuje 70- 80 tisíc soudků cementu, což se rovná přibližně 17,5- 20 tisícům tunám tohoto zboží¹⁴⁵.

Velké nejasnosti v produkci radotínského podniku nám přináší zpráva o rekonstrukci cementárny z roku 1897, po které měla radotínská cementárna produkovat pouhých 7 tisíc tun cementu ročně¹⁴⁶. Vzhledem k pozdějším údajům se však toto číslo zdá příliš malé. V letech 1911- 1913 totiž cementárna ročně vyráběla v průměru 2685 vagonů cementu¹⁴⁷, tedy 26850 tun¹⁴⁸. Pokud by produkce cementárny v roce 1897 skutečně činila jen 7 tisíc tun cementu ročně, musela by se její výroba do roku 1911 zvýšit téměř čtyřnásobně. V letech 1909- 1911 sice v továrně došlo k jistým rekonstrukcím, tak velký skok ve výrobních možnostech mi však nepřipadá jako velmi pravděpodobný.

¹⁴² V Němčině použito pro sud slovo „Fass“. Za každých vyprodukovaných 50 tisíc sudů se získal ve spolku jeden hlas, *Protokoll der Verhandlungen des Vereins...*, 22. und 23. Februar 1889, Berlín 1889, s. 14- 15.

¹⁴³ V Německu jeden sud cementu vážil 180 kg, Jiří PACOLD, *Stavitelský praktik*, Praha 1883, s. 27.

¹⁴⁴ Karel TICHÝ, *Výroba vápna a cementu*, in: Jubilejní výstava zemská království Českého v Praze 1891, Praha 1891, s. 503.

¹⁴⁵ Sud portlandského cementu v Čechách vážil asi 250 kg, J. PACOLD, *Stavitelský praktik*, s. 27.

¹⁴⁶ R. BÁRTA, *Z dějin akciové společnosti PRASTAV*, s. 165.

¹⁴⁷ Státní okresní archiv Beroun (dále SOA Beroun), PRASTAV Praha, Karton 1, Ustavující valná hromada 25. 6. 1921.

¹⁴⁸ Jeden vagon portlandského cementu se rovná 10 tunám, J. PACOLD, *Stavitelský praktik*, s. 27.

Další prameny, které by na situaci vrhly více světla, však neexistují a ať už Radotín v roce 1887 produkoval 5- 7 nebo 18 tisíc tun cementu, stále se při srovnání s dalšími podniky tohoto druhu jednalo o jednu z nejvýznamnějších továren na portlandský cement na území habsburské monarchie.

Pro popsání samotného výrobního procesu v radotínské cementárně si vypůjčím část přednášky Rudolfa Bárty¹⁴⁹: „Vápenec byl dovážen po povozech, tlučen ručně kladivy, mačkán válci a mlet mezi mlýnskými kameny. Cihly ze suroviny vytvářely se ručně, sušily slunečním teplem a pálily v šachtových pecích na přerušované pálení¹⁵⁰. Pec se naplnila střídavě vrstvou cihel a vrstvou paliva a zapálila. Za jeden týden vypálila se pec jen jedenkrát. Nedopalu bylo velmi mnoho, a dokonce kolem stěn pece byl vítán (t. zv. manžeta), poněvadž chránil její vyzdívku. Později se také pánilo v peci kruhové. Slínek byl z nedopalu vybírán, roztloukán ručně kladivy a mlet mezi mlýnskými kameny. Při tom se cement ovšem tak zahřál, že musel býti i chlazen. Veškerá doprava v závodě obstarávána na ručních kárách nebo povozech, tažených koňmi. Cement prodával se nejvíce ve dřevěných bečkách“¹⁵¹.

Pozastavím se nyní nad vybavením, pomocí kterého byl podle Rudolfa Bárty cement vyráběn. K mletí surovin byly používány mlýnské kameny, podle inventáře z roku 1875 celkem dva¹⁵², které asi připomínaly tehdejší mlýny na obilí¹⁵³. Samotné pálení cementu pak bylo energeticky a časově velmi náročné. Konečně po vypálení se cement znovu semlel mezi mlýnskými kameny.

Podle zpráv z roku 1908 bylo v cementárně celkem osmnáct vysokých pecí na pálení cementu. Vypálený cement se mlel třemi kulovými mlýny a následně prosíval až do nejjemnějšího prášku. Výsledný produkt se nedodal hned do obchodů, ale nechal se nejdříve odležet ve skladech a až pak se dal do sudů nebo pytlů, čímž získal velkou stejnoměrnost a odolnost. Protože firmě záleželo na dalším zlepšování kvality výrobku, byla přímo v továrně zřízena i pokusná laboratoř. Celý podnik pak poháněly tři parní stroje o síle 500, 300 a 45 koní¹⁵⁴.

¹⁴⁹ R. BÁRTA, *Rozsah a vývoj světové výroby cementu*, Praha 1935, s. 6.

¹⁵⁰ Periodické šachtové pece.

¹⁵¹ Rudolf Bárta sice uvádí, že se tento výrobní postup vztahuje k radotínské cementárně v „nejstarší době“, toto období ale blíže nespecifikuje, R. BÁRTA, *Rozsah a vývoj světové výroby cementu*, Praha 1935, s. 6.

¹⁵² Bohemia, 48/211, 1. 8. 1875, s. 10.

¹⁵³ M. CIKRT - J. LÁNÍK, *Dvě tisíciletí vápenictví a cementárenství v českých zemích*, s. 53.

¹⁵⁴ *Max Herget, Prag*. Portlandzement- Fabrik in Radotin und Kalkwerke in Slichov und Beraun, in: Die Gross-Industrie Österreichs. Festgabe zum glorreichen sechzigjährigen Regierungs- Jubiläum seiner Majestät des Kaisers Franz Josef I., Wien 1908, s. 95- 96.

Obrázek 8. Reklama na radotínský portlandský cement z března 1880

Kvalita radotínského cementu se pro Maxe Hergeta stala hlavním reklamním lákadlem¹⁵⁵. Radotínská cementárna se však nesnažila obstarávat cement pouze pro soukromé subjekty. Během hospodářské krize totiž docházelo k obrovské spotřebě cementu při realizování velkých zemských projektů. Hergetova firma se angažovala na území celé monarchie. Podílela se například na stavbě Terstských přístavů, vodovodu v Bratislavě a opevnění v Krakově. V českých zemích pak dodávala cement pro pražskou kanalizaci, vodovod v Plzni a regulaci toku Labe¹⁵⁶.

Mimo území monarchie měla radotínská cementárna své zájmy hlavně v Německu, přičemž mezníkem v její aktivitě bude asi rok 1898, kdy firma, jak již bylo zmíněno, opustila spolek *Verein Deutscher Cement-Fabrikanten*. Už v roce 1903 nám totiž prameny dokládají, že došlo ke zhoršení vztahů českých cementáren s Německem, čehož byla přímým důsledkem větší vzájemná konkurence těchto cementáren na vnitřním trhu monarchie, kde se v této době pohybovala roční poptávka kolem 400 tisíc tun cementu¹⁵⁷.

Max Herget se snažil o zviditelňování svého výrobku také na veřejných výstavách. Na výstavě Spolku architektů a inženýrů v Čechách v roce 1878 byl cement zastoupen podolskou a radotínskou cementárnou¹⁵⁸. Max Herget tu vystavil i vlastní stroj na zkoušení pevnosti cementu od mechanika Hugona Schickerta z Drážďan. Podle zprávy z výstavy „*osvědčila se jakost vystaveného cementu obou firem náležitě a vůči jeho mírným cenám jest se co diviti, že mnozí stavitelé a podnikatelé naši kupují horší cement zahraniční za mnohem vyšší ceny...*“¹⁵⁹.

Radotínská cementárna se účastnila i výstavy v Terstu v roce 1882, Vídeňské jubilejní výstavy 1888 a také Jubilejní zemské výstavy království českého z roku 1891. Na všech těchto výstavách byl

¹⁵⁵ V dobových periodikách se opakovaně setkáváme s inzeráty odkazujícími na kvalitu a spolehlivost Hergetova cementu.

¹⁵⁶ *Max Herget, Prag. Portlandzement- Fabrik in Radotin und Kalkwerke in Slichov und Beraun*, s. 96.

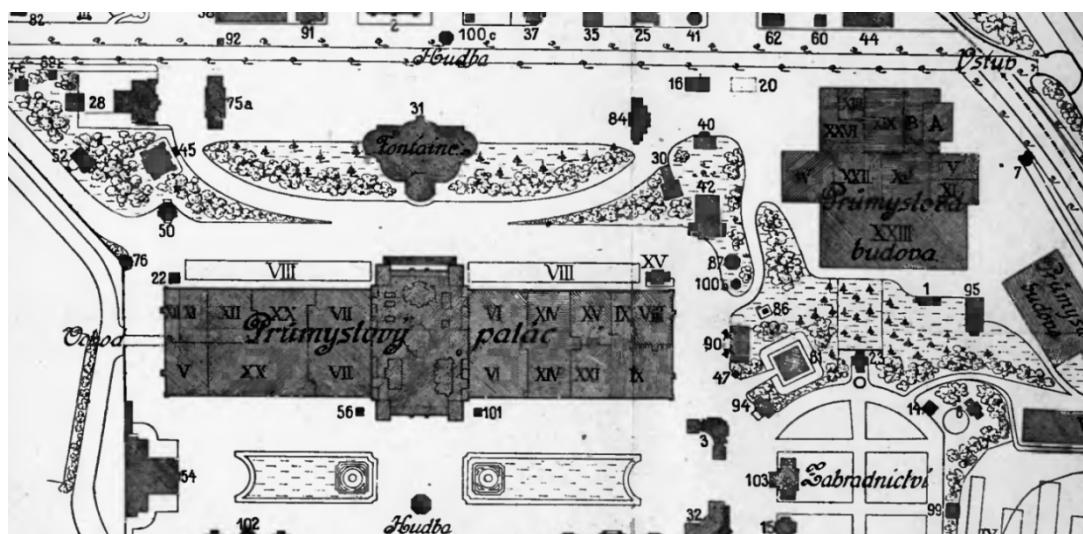
¹⁵⁷ Cartell- Rundschau (dále CR), 1/18, 1903, s. 958.

¹⁵⁸ Výrobek firmy Max Herget tu zastupovala pražská firma Klein a Jonáš, NL, 18/18, 19. 1. 1878, s. 2.

¹⁵⁹ Tamtéž.

Hergetův výrobek vyznamenán když už ne zlatou medailí, tak alespoň jinými oceněními¹⁶⁰. Role radotínské cementárny při pražské jubilejní výstavě z roku 1891, konané na sklonku života Maxe Hergeta, pak byla obzvlášť zajímavá. Pro potřeby této monumentální podívané byl totiž v Praze-Holešovicích vybudován rozsáhlý komplex budov a výstavních ploch, který je dnes znám jako Výstaviště. Na stavbě jedné z nejdůležitější atrakcí této výstavy, Křížikovy fontány, se za zvláštních okolností podílela i firma Maxe Hergeta.

Podle propočtů architekta A. Wiehla měla stavba Křížikovy fontány vyjít na 12,181 zlatých a 86 krejcarů¹⁶¹. Radotínská cementárna však překvapivě nabídla, že si za tyto práce bude účtovat pouhých šest tisíc zlatých. Max Herget si kladl pouze jednu podmínku. Chtěl, aby mu byl dodán štěrk a písek potřebný ke stavbě. Jednalo se o velmi výhodnou nabídku a 7. října mu proto byla výstavba fontány svěřena. Radotínská cementárna dodala portlandský cement¹⁶², zatímco samotnou stavbu fontány a štoly od fontány do kotelny o celkové délce 150 m a šířce 2,3 m, svěřil Max Herget brněnské firmě Pittel a Brauseweter¹⁶³. Hlavním exponátem radotínské cementárny na jubilejní výstavě tedy byla samotná stavba fontány, což pro tuto továrnu jistě znamenalo velkou reklamu¹⁶⁴.

Obrázek 9. Část plánu Jubilejní výstavy z roku 1891. Nad průmyslovým palácem označena číslem 31 Křížikova fontána, která byla vybudována z radotínského cementu

¹⁶⁰ Pro úplnost uvedu doslovnou citaci: „...zeichneten neben vielen kleineren den Hergetschen Zement mit der Goldenen Medaille aus.“, Max Herget, Prag. Portlandzement- Fabrik in Radotin und Kalkwerke in Slichov und Beraun, s. 96.

¹⁶¹ A. VELFLÍK, *Stavební činnost na výstavišti*, in: Sto let práce. Zpráva o všeobecné zemské výstavě v Praze 1891, I., Praha 1891, s. 137.

¹⁶² Josef FOŘT, *Hlavní katalog. Všeobecná zemská výstava 1891 v Praze k oslavě jubilea první průmyslové výstavy 1791 v Praze*, Praha 1891, s. 245.

¹⁶³ A. VELFLÍK, *Stavební činnost na výstavišti*, s. 137.

¹⁶⁴ V knize o jubilejní výstavě i Karel Tichý, spoluzakladatel konkurenční firmy Bárta & Tichý, zmiňuje při popisu výroby vápna a cementu jako příklad kvalitního cementu firmu Max Herget, která vybudovala Křížikovu fontánu, K. TICHÝ, *Výroba vápna a cementu*, s. 502- 503.

3.1.4 Smrt Maxe Hergeta

Max Herget, majitel zlatého záslužného kříže s korunou¹⁶⁵, člen hlubočepského a bubenečského obecního výboru, bývalý poslanec na českém zemském sněmu, velkopřemyslník a člen několika dobročinných spolků, zemřel po zápalu plic¹⁶⁶ 29. března 1893. Slavnostní pohřeb se konal 1. dubna 1893 na zlíčovském hřbitově¹⁶⁷.

Max Herget po sobě zanechal prosperující rodinnou firmu¹⁶⁸, která měla podle závěti z dubna 1892 případnou rovným dílem pěti Hergetovým dětem¹⁶⁹. Zájmy Antona Hergeta, Rudolfa Hergeta, Marie Hergetové a Heleny Hergetové zastupoval advokát Karel Hermann¹⁷⁰ a Wilhelminu von Herget, rozenou Hergetovou, hájil advokát Antonín Müller. Všichni se nakonec shodli, že budou firmu prozatím spravovat společně jako pozůstalost.

Kolektivní prokurou byli pověřeni Anton Herget, Friedrich von Wersin a Rudolf Grab. Při zastupování firmy se museli vždy alespoň dva z nich podepsat. K první změně v pozůstalosti došlo už 18. srpna téhož roku. Zemřel totiž mladší syn Maxe Hergeta, Rudolf Herget¹⁷¹. Rudolf svůj majetek odkázal sourozencům, každému jednu čtvrtinu¹⁷².

3.2 Cementárna za Hergetových dědiců

3.2.1 Anton Herget a Marie Hergetová

Vedení společnosti se za své sourozence nejdříve ujal nejstarší syn Maxe Hergeta, Anton Herget. Teprve 17. června 1896 však oficiálně zanikla firma jednotlivců Max Herget¹⁷³ a následně byla 27. srpna téhož roku zapsána do rejstříku obchodníku soudu veřejná obchodní společnost Max Herget, jejíž trvání bylo oficiálně potvrzeno k 1. červenci 1896. Veřejnými společníky se stali Anton Herget, Wilhelmina von Herget, Helena Miessl von Zeileissen¹⁷⁴ a Marie Hergetová. Trvalo tedy celé tři roky, než došlo k definitivnímu projednání pozůstalosti po Maxu Hergetovi a jeho synovi Rudolfovi a firma

¹⁶⁵ Řád byl Maxu Hergetovi udělen 26. října 1866 (NL, 6/296, 28. 10. 1866, s. 2). Jednalo se o vyznamenání, zavedené hned v prvním roce vlády Františka Josefa I., udělované „civilním osobám za všeobecné zásluhy ve prospěch obecního dobra...zásluhy takového významu, které nepostačovaly k udělení některého záslužného řádu, jimiž císař disponoval“, Ivan KOLÁČNÝ, *Řády a vyznamenání habsburské monarchie*, Praha 2006, s. 234.

¹⁶⁶ Josef HRUBEŠ – Eva HRUBEŠOVÁ, *Pražské domy vyprávějí*, 2, 2. vyd. Praha 2000, s. 17.

¹⁶⁷ NL, 33/89, 1893, 30. 3. s. 5.

¹⁶⁸ V roce 1891 adresář královského hlavního města uvádí dvě firmy Max Herget. První sestává z vápenice na Zlíčově a v Hlubočepích, továrny na hliněné zboží a tašky v Bubenči, cihelny v Dejvicích a skladů v Praze. Druhou pak je radotínská cementárna. Prokuru v obou firmách vykonával Bedřich šl. Wersin, Václav LEŠER, *Adresář královského hlavního města Prahy a sousedních obcí Bubenče, Karlína, Smíchova, Kr. Vinohrad, Vršovic a Žižkova*, Praha 1891, s. 208.

¹⁶⁹ SOA Praha, KSO PRAHA SPXI- 250, Karton 796.

¹⁷⁰ Karel Hermann byl v této době opatrovníkem Rudolfa Hergeta a za Marii Hergetovou vystupoval jako poručník Antonín Herget, tamtéž.

¹⁷¹ Rudolf Herget, který se narodil v roce 1865, zemřel na „dlouhou nemoc“, NL, 33/ 230, 20. 8. 1893, s. 7.

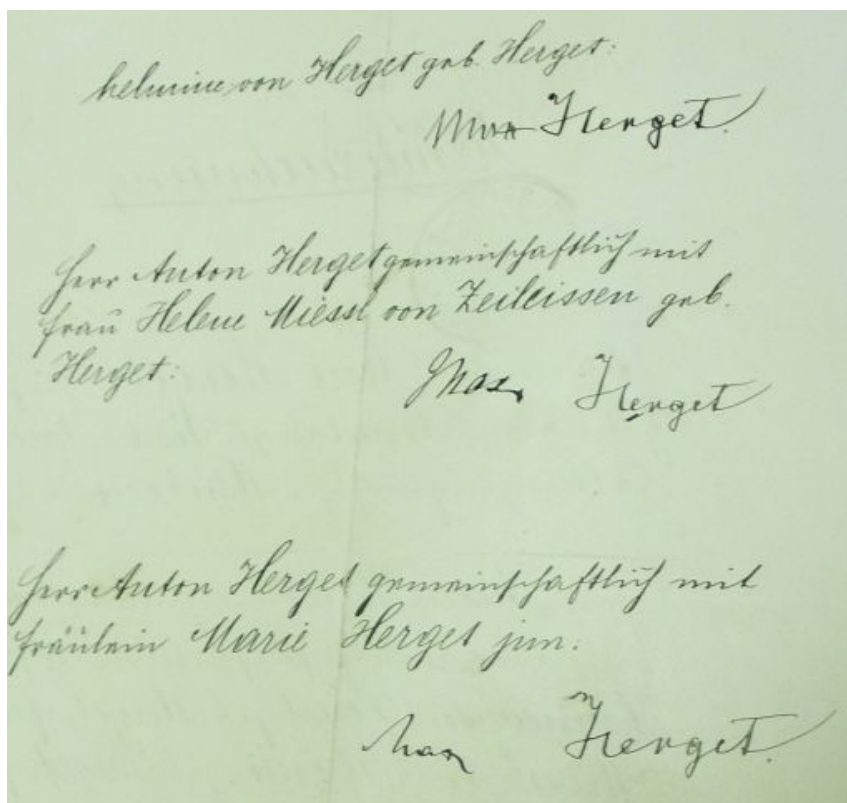
¹⁷² SOA Praha, KSO PRAHA SPXI- 250, Karton 796.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ Již dříve zmíněná dcera Maxe Hergeta Helena Hergetová, která si 21. listopadu 1895 vzala Karla Rittera Miessla von Zeileissen, tamtéž.

se mohla stát společným majetkem zbylých Hergetových dětí. Už tato prodleva nasvědčuje tomu, že rodinné vztahy nemusely být bezproblémové.

Anton Herget se pravděpodobně netěšil moc velké důvěře svých sester, protože nemohl firmu zastupovat samostatně. Musel se buď dohodnout s jednou ze společnic nebo s jedním z kolektivních prokuristů, kterými byli Rudolf Grab a Friedrich von Wersin a vždy za své jméno připojit signaturu jednoho z nich¹⁷⁵. Zastupovat firmu však mohli i oba prokuristé společně. Anton Herget řídil firmu za své sestry až do roku 1902. Během března tohoto roku ale z firmy odešel a vzdal se svého podílu¹⁷⁶. Antona k tomuto kroku podle Rudolfa Bárty mladšího vedly neshody se zbytkem rodiny. Rozhodl se založit svou vlastní firmu v Sedlci u Prahy, kde roku 1902 postavil moderní cihelnu¹⁷⁷ a později zřídil mezi Hlubočepy a Řeporyjemi také vápenici¹⁷⁸.

Obrázek 10. Vzorky podpisů při zastupování firmy Max Herget

Po Antonově odchodu z vedení firmu řídila od 4. dubna 1902 Marie Hergetová¹⁷⁹. Marie se jistě těšila větší důvěře své rodiny už jen z toho důvodu, že mohla oproti Antonovi zastupovat

¹⁷⁵ V případě, že zastupoval firmu spolu s jednou ze společnic, musel při názvu firmy Max Herget napsat pouze slovo Herget a jedna z jeho společnic pak psala slovo Max, tamtéž.

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ *Pražský industriál. Technické stavby a průmyslová architektura Prahy*, Edd. Lukáš BERAN a Vladislava VALCHÁŘOVÁ, Praha 2005, s. 267.

¹⁷⁸ R. BÁRTA, *Z dějin akciové společnosti PRASTAV*, s. 166.

¹⁷⁹ SOA Praha, KSO PRAHA SPXI- 250, Karton 796.

společnost samostatně. Odcituji nyní krátkou charakteristiku této velmi podnikavé dámy, kterou nám zanechal Rudolf Bárta mladší: „*Ta (Marie Hergetová) se závodům plně věnovala a pokud zůstala rozhodující osobou, zůstávaly na výši. Byla známa tím, že je navštěvovala na koni a ač její samostatné vystupování bylo v tehdejší době ještě neobvyklé, měla všude náležitý respekt*“¹⁸⁰. Marie Hergetová, tehdy dvaatřicetiletá, se tedy dokázala energicky ujmout vedení firmy. Nebyla však na veškeré povinnosti sama. K ruce jí byl zkušený Rudolf Grab, kterému byla po odchodu Antona Hergeta udělena samostatná prokura nad firmou¹⁸¹.

Ještě před nástupem Marie Hergetové do vedení firmy však došlo k jedné významné události. V roce 1897 totiž proběhla velká rekonstrukce radotínské cementárny. Byly přistavěny dvě Schneiderovy automatické šachtové pece¹⁸², kotelna a balárna¹⁸³. Produkce měla touto rekonstrukcí vzrůst na 7 tisíc tun cementu ročně¹⁸⁴.

Za Marie Hergetové došlo ve firmě k mnoha změnám. Podle časopisu Cartell- Rundschau byl v roce 1900 sjednán na deset let rakouský cementový kartel¹⁸⁵, jehož oficiální název zněl *Der Verband österr. Portland- Cementfabriken*¹⁸⁶, někdy uváděn jednoduše jako kartel rakouských portlandských cementáren¹⁸⁷. V prosinci 1902 pak ke kartelu přistoupily i cementárny v Čechách, mezi kterými nechyběla ani radotínská cementárna¹⁸⁸.

Důvodů k účasti českých cementáren v kartelu bylo hned několik. Nepřímo působil konkurenční boj v Čechách, který neustále stlačoval ceny dolů, velmi důležitá však byla i jednání ohledně stavby alpských železnic. Královodvorská cemenárna totiž svojí nabídkou stlačila ceny cementu tak nízko, že měl rakouský cementový kartel problémy konkurovat. Navíc předchozí zkušenosti se

¹⁸⁰ R. BÁRTA, *Z dějin akciové společnosti PRASTAV*, s. 166.

¹⁸¹ SOA Praha, KSO PRAHA SPXI- 250, Karton 796.

¹⁸² Jednalo se o typ pece, kterou vynalezl Heinrich Hauenschild jako určitou variantu Dietschovy pece. Tato pec však trpěla vážnými nedostatky, o jejichž odstranění se zasloužil až Schneider, po kterém pec také nese jméno. Horní a dolní šachta Dietschovy pece byla Hauenschildem spojena v jedinou šachtu, dolní část pece však měla větší průměr než originál. Plášť pece byl dvojitý, jedna vrstva se skládala z plechu, druhá z betonu a později také z plechu a mezi oběma plášti se nacházel prostor asi 0,75 m na chlazení vzduchem. Surovinové cihly měly tvar koule, aby se jich do pece vešel větší počet. Účelem těchto změn byla snazší obsluha a zabránění nalepování slínku na stěny, což se však nepodařilo. Schneider tedy opustil systém surovinových koulí a vrátil se k cihlám. Jednu řádku cihel použil na obložení šamotové vyzdívky pece, čímž vytvořil tzv. manžetu nedopalů izolující šamot od žhavého slínku. Slínek se tolik nenalepoval na stěny jako u Hauenschildovy pece a nebylo potřeba vzduchové izolace mezi plášti, protože tuto úlohu vykonala manžeta, R. BÁRTA, *Chemie a technologie cementu*, s. 520- 521.

¹⁸³ *100 let výroby cementu*, s. 3.

¹⁸⁴ R. BÁRTA, *Z dějin akciové společnosti PRASTAV*, s. 165.

¹⁸⁵ Kartel byl konstituován 29. března 1901 a do roku 1903 zahrnoval 19 firem, které vyprodukovaly 650 tisíc tun portlandského cementu ročně. Kartel byl původně domluven na deset let, v roce 1910 ale došlo k jeho obnovení až do roku 1913 a následně pak až do roku 1917.

¹⁸⁶ Cartell- Rundschau, 1/1, 1903, s. 37.

¹⁸⁷ Kartell der österr. Portland- Cementfabriken, Prager Tagblatt, 33/300, 31. 10. 1908, 300, s. 13.

¹⁸⁸ Kromě Radotína se jednalo o Čížkovice, Beroun, Podolí a Bohusadov (Mariaschein). Královodvorská cementárna ke kartelu nepřistoupila, pouze s ním uzavřela smlouvu která spočívala v tom, že si tento podnik sám zajistil prodej cementu, přičemž se ale musel na ceně a počtu prodávaného zboží dohodnout s ostatními, Cartell- Rundschau, 1/1, 1903, s. 36- 37.

stavbou kanálů napovídaly, že pro cementárny není výhodné snažit se navzájem si konkurovat. Bylo tedy učiněno rozhodnutí do kartelu zahrnout i podniky v Čechách¹⁸⁹.

Z novinové zprávy z roku 1903 se pak dozvídáme, že Svaz rakouských továren na portlandský cement zřídil 1. března 1903 v Praze „*representaci Svazu pro vagonový prodej portl. cementu z cementáren v Čechách*“¹⁹⁰. Mezi zmíněnými cementárnami pak byla kromě bohusadovské, podolské, čížkovické a berounské cementárny i radotínská továrna Maxe Hergeta. Vzhledem k tomu, že se české cementárny s rakouským kartelem dohodly na zřízení společných prodejních kanceláří a tento krok v roce 1903 i uskutečnily, jednalo se spíše o syndikát než o obyčejný kartel.

Během roku 1904 došlo k pokusu Královské cementárny zakoupit radotínský podnik, jednání ale skončila neúspěchem¹⁹¹. Úlohu ředitele cementárny vykonával někdy v těchto letech jistý Václav Šrámek, který byl v roce 1905 obchodní a živnostenskou komorou vyznamenán stříbrnou medailí s diplomem¹⁹².

Rok 1907 byl svědkem velmi důležité události pro firmu Max Herget. V Praze totiž 21. listopadu vznikl kartel českých vápenek, jehož platnost měla začít 1. lednem 1908¹⁹³. Jednalo se o dohodu jedenácti pražských, berounských a jihočeských firem¹⁹⁴, které dohromady vyráběly asi 22-23 tisíc vagónů vápna ročně. Mezi členy kartelu nechyběla ani společnost Max Herget Radotín¹⁹⁵. Oficiálně byla hlavním důvodem vzniku tohoto kartelu snaha čelit rostoucím cenám uhlí a zvyšujícím se mzdám dělníků. Společné prodejní kanceláře neměly být zřízeny, každá firma se měla i nadále starat o vlastní prodej¹⁹⁶, takže se jednalo o tradiční kartel a nikoliv syndikát jako v případě kartelu rakouských cementáren.

V prvních letech 20. století proběhly také pokusy o založení konkurenční továrny na výrobu cementu přímo v Radotíně. Časopis Poplatník z 8. února 1908¹⁹⁷ nás totiž informuje o nové

¹⁸⁹ Cartell- Rundschau, 1/2, 1903, s. 95.

¹⁹⁰ Ústřední prodejny svazu byly umístěny ve Vídni I., Canovagasse 7 a v Praze svaz sídlil na Eliščině třídě 3 (dnes Revoluční třída), NL, 43/84, 26. 3. 1903, s. 6.

¹⁹¹ J. LÁNÍK, *Velký příběh*. 120 let Královské cementárny 1889- 2009, Králův Dvůr – Radotín 2009, s. 38.

¹⁹² Národní politika, 23/85, 28. 3. 1905 odpolední vydání, 189, s. 5.

¹⁹³ NL, 47/324, 23. 11. 1907, s. 5.

¹⁹⁴ Do kartelu se zapojily firmy Barta & Tichý Praha, Biskup, Kvis & Kotrba Praha, Fürstlich Schwarzenbergsche Kalkwerke Prag, Max Herget Radotín, J. Tomaschek Karlštejn, Lihás Nachf Hlubočepy, Aktiengesellschaft in Prag zur Kalk- und Zement erzeugung, Königshofer Zementfabrik A.- G. Prag, Brüder Truka Schüttenhofen, Karl Klement Stanken a Brüder Wildman Praha, Kartell- Runschau, 6/6, 1908, s. 62- 63.

¹⁹⁵ Radotínská cementárna vyráběla hlavně portlandský cement a výroba vápna firmy Max Herget byla soustředěna na Zlíchově a v Hlubočepích. V novinové zprávě však je uvedena výslovně firma Max Herget Radotín. Pokud se tedy nejedná o chybu v novinovém článku, kdy by došlo k záměně firmy Max Herget Portland- cementfabrik Radotín s druhou firmou Maxe Hergeta, vyrábělo se v cementárně v této době i vápno. Tomu by nasvědčovalo i to, že už na valné hromadě firmy *Pražská akciová továrna na hydraulický cement* z 26. května 1872 došlo ke změnám ve stanovách společnosti v tom smyslu, že cementárna bude vyrábět i vápno a k těmto potřebám budou v cementárně zřízeny příslušné pece.

¹⁹⁶ Národní listy, 47/327, 26. 11. 1907, s. 9.

¹⁹⁷ Poplatník, 22, 1908, s. 2.

cementárně, která měla být vybudována na „osvědčeném místě“¹⁹⁸. Autor článku se však zároveň snaží varovat před založením tohoto podniku. Jeho hlavním argumentem bylo, že vzhledem k velké spotřebě cementu v továrnách na cementové zboží a rakouskému cementovému kartelu sice nestačí nabídka cementu krýt poptávku po něm, přesto však upozorňuje na špatnou situaci v celém odvětví výroby cementu¹⁹⁹ a dodává, že kartel pravděpodobně dlouho nevydrží a ceny klesnou v dohledné době na polovinu. Posledním argumentem proti založení nového podniku pak bylo, že „lomy vápencové pro továrnu tuto vyhlédnuté nikterak nevyhovují a jedná se spíše o dobrý prodej těchto lomů, které jsou as hodinu vzdáleny od místa, kde cementárna postavena býti má“²⁰⁰.

Odezva na tento článek na sebe nenechala dlouho čekat. Národní listy už 20. února téhož roku vytiskly polemiku. Autor článku z Poplatníka je označen za „karteláře, který svými nepravdami chtěl odvrátiti české obecenstvo od kupování akcií této továrny a tím i zabrániti zařízení tohoto podniku“²⁰¹. K otázce lomů pak článek namítá, že cementárna Maxe Hergeta získává suroviny ze stejných míst. Před lety tato cementárna dokonce nabízela za pozemky zmíněné v Poplatníkovi 30 tisíc korun a proto jistě „uzná každý nepředpojatý člověk, že se takový obnos za nepotřebnou věc nevyhazuje“²⁰². Zpráva dále mluví o tom, že popud k založení továrny dali hlavně výrobci cementového zboží a stavitelé, kteří neustále museli čekat, „než jim kartel milostivě nějaký ten vagon cementu zašle“²⁰³.

Pokus o založení nové cementárny tedy byl vyprovokován činností rakouského cementového kartelu, kterého se účastnily i všechny české cementárny. Jednalo se o cenový kartel, uměle udržující ceny nahoře na úkor spotřebitelů. Výrobci cementového zboží a stavitelé, kteří omezením konkurence na trhu s cementem jistě velmi trpěli, pak logicky dali popud k založení nové továrny na cement. Reakce na sebe však nenechala dlouho čekat. Skrze článek v Poplatníkovi ihned došlo k pokusu o zmaření snah o založení cementárny.

Výstavba konkurenčního podniku přímo v Radotíně by pro firmu Max Herget jistě znamenala značné komplikace, z žádných dalších pramenů se však nedozvídáme, že by k vybudování nové cementárny skutečně došlo. Obchodní soud se zmiňuje pouze o továrně na cementové zboží *F. Šenk, společnost s ručením omezeným*, která vznikla někdy na přelomu let 1906 a 1907²⁰⁴. Firma F. Šenk však s novou cementárnou pravděpodobně neměla nic společného. Podle novinového článku totiž

¹⁹⁸ V Poplatníku není sice výslovně uvedeno, že by nová cementárna měla být vybudována v Radotíně, podle dalších zpráv o tom ale není pochyb, tamtéž.

¹⁹⁹ Autor varuje, že před vznikem kartelu prodávaly některé cementárny tak levně, že utrpěly ztráty 10- 20 % z výrobní ceny. Navíc si jeden závod v Čechách podle něho musel dokonce vzít půjčku, aby mohl krýt ztráty, Poplatník, 22, 1908, s. 2.

²⁰⁰ Tamtéž.

²⁰¹ Národní listy, 48/50, 20. 2. 1908, s. 5.

²⁰² Tamtéž.

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ Tamtéž.

²⁰⁴ SOA Praha, KSO PRAHA, SIG CI/45.

měla být nová cementárna akciovou společností²⁰⁵, vyrábějící portlandský cement²⁰⁶, zatímco F. Šenk byla společnost s ručením omezeným na výrobu cementového zboží. Firmě Max Herget tedy přímo v Radotíně nevnikl nový nebezpečný konkurent na výrobu cementu.

Pokud shrneme předchozí odstavce, dojdeme k závěru, že přelom 19. a 20. století neznamenal pro radotínskou cementárnu klidné období. Oproti stabilnímu vývoji za Maxe Hergeta se nyní rodinná firma ocitla v rukou několika sourozenců, jejichž neshody nakonec vedly ke změně ve vedení společnosti. Vstup do cementového kartelu pro cementárnu znamenal také významný mezník. Firmě se tím sice naskytl jistota stabilního odbytu a vysokých cen za prodané zboží, kartel však omezoval vzájemnou konkurenci a škodil spotřebitelům.

3.2.2 Poslední léta firmy Max Herget

Během působení Marie Hergetové v čele společnosti vše neprobíhalo úplně ideálně. Ředitel firmy Rudolf Grab se pokoušel udržet si své postavení a bránil se působení odborníků ve firmě²⁰⁷. Nakonec však ani Grab nedokázal firmu úplně izolovat. Na naléhání majitelů byl přijat syn ředitele první cementárny na území českých zemí v Bohusadově, Karel Rühr, který předtím působil jako asistent ve východopruské cementárně. Nejprve mu sice byla svěřena pouze úloha kontroly parního kotle, nakonec ale po smrti Rudolfa Graba v roce 1913²⁰⁸ zaujal jeho postavení ředitele firmy Max Herget. Podle obchodního soudu došlo stejného roku i k určitým změnám ve firmě Portland- Cementfabrik Radotin Max Herget. Kolektivní prokura byla udělena Karlu Rührovi a jistému Floriánu Müllerovi²⁰⁹.

Karel Rühr se podle Rudolfa Bárty vyznačoval „agresivní povahou“, díky čemuž došlo k výraznému omezení vlivu Marie Hergetové na fungování firmy²¹⁰. Během svého působení ve firmě Rühr provedl rozsáhlé reformy organizace práce a dohledu na výrobu podle německého vzoru. V době, kdy stál v čele firmy, se ve vedení radotínské cementárny vystřídal hned několik ředitelů. V této funkci působil nejdříve Širhal, po něm pak nastoupil Starý a jako poslední tuto funkci zastával ing. Seget, který byl z nich jako inženýr- chemik jediným odborníkem²¹¹.

Na přelomu prvního a druhé desetiletí 20. století došlo v radotínské cementárně k důležitým rekonstrukcím. Roku 1909 se přistavila kotelna se strojovnou²¹² a v roce 1910 byly zakoupeny nové

²⁰⁵ Akciová společnost s hodnotou akcie 400 Kč a základním kapitálem 1,5 milionu korun, Poplatník, 1908, 22, s. 2.

²⁰⁶ Národní listy, 48/50, 20. 2. 1908, s. 5.

²⁰⁷ Rudolf Bárta mladší toto tvrzení dokazuje vzpomínkami Bohumila Bukovského, který působil ve firmě jako úředník. Podle něho musel kvůli Grabovi firmu opustit i cementářský odborník ing. Senn a radotínská cementárna pak byla svěřena starému správci Šrámkovi, R. BÁRTA, *Z dějin akciové společnosti PRASTAV*, s. 165.

²⁰⁸ Císařský rada Rudolf Grab, dozorčí rady hlavní prodejny rakouských cementáren s.r.o. ve Vídni, který působil ve firmě Max Herget více než 40 let, zemřel stářím 16. září 1913, Národní politika, 31/255, 17. 9. 1913, s. 16.

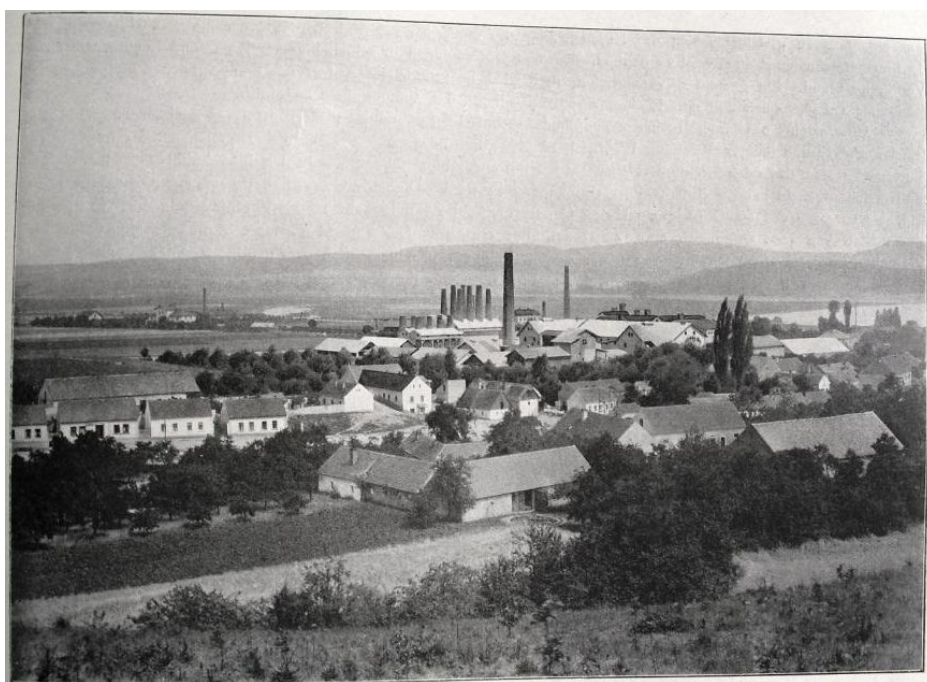
²⁰⁹ SOA Praha, KSO PRAHA SPXI- 250, Karton 796.

²¹⁰ R. BÁRTA, *Z dějin akciové společnosti PRASTAV*, s. 165.

²¹¹ Tamtéž, s. 165- 166.

²¹² *100 let cementárny v Radotíně*, s. 18.

troubové mlýny, které nahradily staré mlecí kameny²¹³. Během rekonstrukce v roce 1910 došlo také ke zvýšení tahu periodických šachtových pecí instalováním spodního foukání vzduchu²¹⁴ a hned další rok byl doplněn koňský potah na úzkokolejce nově zakoupenou benzinovou lokomotivou²¹⁵. I přes tyto rozsáhlé rekonstrukce však cementárna ještě v roce 1920 nebyla zcela moderní továrnou. Cement se k tomuto datu totiž stále páčil i v devíti starých periodických šachtových pecích, z nichž čtyři ani nebyly zcela funkční²¹⁶. Technologická zaostalost cementárny v Radotíně se pak ve 20. letech projevila hlavně v kvalitě vyrobeného cementu. Radotínský výrobek zaostával jemností mletí, což zhoršovalo jeho odbyt při železobetonových pracích a výrobě „*asbestocementové krytiny*“²¹⁷. Problémy s odbytem nakonec firmu donutily k rozsáhlým investicím, které měly zdvojnásobit produkci, snížit výrobní cenu a zlepšit nevalnou kvalitu radotínského cementu²¹⁸. Přistaveny byly dvě kruhové otáčivé pece a došlo i k dalším úpravám ve vybavení cementárny²¹⁹. Celkový odhad investice, na který poskytla finanční prostředky Česká banka v Praze, se pohyboval kolem 8- 10 milionů Kč a práce probíhali během let 1923- 1924²²⁰.

Obrázek 11. Radotín s cementárnou v pozadí na začátku 20. století

²¹³ R. BÁRTA, *Z dějin akciové společnosti PRASTAV*, s. 165- 166

²¹⁴ *100 let cementárny v Radotíně*, s. 9.

²¹⁵ Koňské potahy se využívaly až do roku 1945, tamtéž, s. 10.

²¹⁶ Tamtéž, s. 20.

²¹⁷ Archiv České národní banky (dále Archiv ČNB), ČB/205-4, Společnost PRASTAV.

²¹⁸ Po skončení rekonstrukce měla továrna místo 20 tisíc tun vyrábět ročně 40- 45 tisíc tun cementu. Výrobní cena na 1 tunu se měla snížit o 400 Kč a kvalita měla stoupnout jak v jakosti, tak v pevnosti mletí, tamtéž.

²¹⁹ Byly nakoupeny nové pozemky, postaven nový sklad na slínky, koupen parní stroj o výkonu 600 koní, upraveny dílny a zajištěna lepší doprava do lomů, tamtéž.

²²⁰ Oproti původním očekáváním došlo ke zpoždění při povolení čerpání z úvěru a navíc ještě trvalo určitou dobu, než byly obě nové pece uvedeny do provozu, tamtéž.

Brzy po skončení prvních rekonstrukcí cementárny uzavřela 14. února 1912 firma Max Herget nájemní smlouvu s ing. Janem Kubíčkem, statkářem v Lochkově. Podle této smlouvy si společnost pronajala vápencové lomy v Lochkově a to zpětně od 31. prosince 1911 až do 31. prosince 1923, tedy na dvanáct let. Roční nájemné činilo 12200 Kč. Podle nájemní smlouvy „*kámen z těchto lomů používá se k výrobě portlandského cementu v Radotíně*“²²¹. Tato událost se dá interpretovat dvojím způsobem. Buď se jednalo o pravidelné obnovení staré nájemní smlouvy nebo cementárna hledala nové zdroje surovin pro zvyšující se výrobu. Bez zajímavosti není ani to, že Jan Kubíček byl členem správní rady České banky a ve 20. letech pak za tuto banku zasedal ve správní radě firmy *Spojené pražské továrny na staviva*. v jejímž majetku se cementárna v Radotíně nacházela²²².

Ještě před první světovou válkou ukončila cementárna v Radotíně svou účast v rakouském cementovém kartelu²²³. Neučinila tak však sama, kartel opustily v dubnu 1913 i další české cementárny²²⁴. Důvodem k tomuto kroku bylo podle časopisu Kartell- Rundschau to, že české podniky v předchozích letech výrazně zvýšily svou produkci a kontingenty stanovené kartelem jim už přestaly vyhovovat. Toto tvrzení se zdá jako pravdivé minimálně pro radotínskou cementárnu. Vzhledem k rekonstrukcím v letech 1909- 1911 muselo dojít k určitému zvýšení produkce a pro radotínskou cementárnu členství v kartelu pravděpodobně přestalo být výhodným, proto ho také opustila.

Během první světové války došlo k dalšímu úmrtí v rodině Hergetů. Dne 19. července 1917 totiž zemřela ve věku čtyřiceti šesti let Marie Hergetová²²⁵. Podle obchodního soudu se univerzální dědičkou po Marii Hergetové stal jistý Antonín Siegert, který však brzy zemřel. Jeho podíl ve firmě sice nejprve získala Hermína Siegertová, už v roce 1919 byl ale odkoupen Wilhelminou Hergetovou a Helenou Zeileissenovou²²⁶. Místo Marie Hergetové v čele společnosti tak mohla převzít Wilhelmina Hergetová, jejíž manžel JUDr. Jindřich Herget působil jako náměstek místodržitele v Praze. Po svém odchodu do výslužby se pak s pomocí Rühra ujal řízení společnosti a vedl ji až do sloučení s firmou *Bárta & Tichý* v roce 1921²²⁷.

²²¹ SOA Beroun, PRASTAV Praha, Karton 1, Ustavující valná hromada 25. 6. 1921.

²²² Česká banka byla spoluzakladatelem této firmy a Ing. Jan Kubíček vykonával funkci delegovaného člena této banky, Archiv ČNB, ČB/205-4, Společnost PRASTAV.

²²³ Kartell Rundschau, 11/5, 1913, str. 409- 410.

²²⁴ Kartel opustily kromě radotínské cementárny i továrna v Podolí, Královodvorská cementárna a „*sachsisch-böhmische Fabrik*“ v Drážďanech, tamtéž.

²²⁵ SOA Praha, KSO PRAHA SPXI- 250, Karton 796.

²²⁶ Jedná se o Helenu Miessl von Zeileissen, která v roce 1915 odložila jméno Miessl a začala používat příjmení Zeileissen s predikátem von Hergetenstein. Důvodem k tomuto kroku bylo převzetí tohoto jména jejím mužem, tamtéž.

²²⁷ R. BÁRTA, *Z dějin akciové společnosti PRASTAV*, s. 166.

	Podniky	Bilance
Rok 1911	Vápenice Beroun	39 069,00 Kč
	Vápenice Zlíchov	79 781,00 Kč
	Cementárna Radotín	379 188,00 Kč
	Režijní náklady	126 906,00 Kč
	Čistý zisk firmy	371 132,00 Kč
Rok 1912	Vápenice Beroun	35 362,00 Kč
	Vápenice Zlíchov	63 696,00 Kč
	Cementárna Radotín	273 847,00 Kč
	Režijní náklady	126 946,00 Kč
	Čistý zisk firmy	245 959,00 Kč
Rok 1913	Vápenice Beroun	32 995,00 Kč
	Vápenice Zlíchov	48 298,00 Kč
	Cementárna Radotín	358 907,00 Kč
	Režijní náklady	118 536,00 Kč
	Čistý zisk firmy	321 664,00 Kč
Rok 1917		Bližší neurčená ztráta
Rok 1918		9 913,90 Kč

Tabulka 4. Firma Max Herget 1911- 1913 a 1917- 1918

Za válečných let firma Max Herget příliš neprosperovala. Pokud srovnáme předválečná léta 1911- 1913 a válečné roky 1917- 1918, ihned nám vyplyne, že firma utrpěla velké ztráty (viz. Tabulka 4.)²²⁸. Zatímco čistý průměrný zisk společnosti dosahoval během předválečných let 312918 Kč, v roce 1917 utrpěla firma ztrátu a roku 1918 pak zisk činil pouhých 9913,60 Kč. Z následující tabulky je zřejmé i to, že radotínská cementárna byla v těchto letech zdaleka nejvýznamnějším podnikem firmy Max Herget.

3.2.3 Vznik Spojených pražských továren na staviva a.s.

Po první světové válce se v oblasti stavebního průmyslu rychle zvyšovala vzájemná konkurence. Z tohoto důvodu se Rudolf Bárta starší, tehdejší ředitel firmy *Bárta & Tichý* v Praze, rozhodl začít jednat o sloučení s firmou Max Herget, kterou tehdy vedl již zmíněný JUDr. Jindřich Herget. Jednání trvala skoro celý rok 1920²²⁹, nakonec ale byla zpětně k 1. lednu 1920 vytvořena nová firma *Spojené pražské továrny na staviva, akciová společnost v Praze*²³⁰.

Jednalo se o obrovskou firmu, mezi jejíž majetek patřilo celkem 11 podniků a lomy a pozemky rozkládající se na 132 hektarech. Akciovým kapitál společnosti činil 16 milionů korun. Pro úplnost odcituji, jak se na vznik Spojených pražských továren díval dobový tisk: „*Jejich fúzí (firem Bárta & Tichý a Max Herget) byla vytvořena silná společnost, jež bude míti v době dnešní a zejména pak v době očekávaného stavebního ruchu jistě dobrou příležitost se uplatnit. Se stanoviska národohospodářského může se utvoření nové akciové společnosti jenom vítati. Tato důležitá*

²²⁸ SOA Beroun, PRASTAV Praha, Karton 1, Ustavující valná hromada 25. 6. 1921.

²²⁹ R. BARTA, *Z dějin akciové společnosti PRASTAV*, s. 174.

²³⁰ Archiv ČNB, ČB/205-4.

*koncentrace průmyslu staviv jest novým dokladem, že průmysl ten jest si plně vědom povinností, jež mu doba ukládá a že s pochopením se připravuje na nejbližší léta, jež budou pro něj znamenati zajisté dobrou konjunkturu*²³¹.

Přestože ke vzniku Spojených pražských továren došlo až v roce 1921, díky zpětnému vytvoření firmy k 1. lednu 1920 byla pro potřeby České banky v Praze vypracována i přibližná bilance firmy za rok 1920, kterou zde uvádím (viz. Tabulka 5. a 6.)²³². Z této bilance se dá vyčíst i to, že Radotínská cementárna byla k tomuto datu, s výjimkou vápenice v Hlubočepích, největším podnikem nově založené firmy a stejně tak před odečtením režie vykazoval radotínský podnik hned po Hlubočepích největšího zisku. S těmito výsledky se cementárna i v dalších letech těšila značné pozornosti nově vzniklé společnosti a po skončení rekonstrukcí z let 1923- 1924 se cementárna s odhadní hodnotu 12 milionů Kč stala zdaleka nejvýznamnějším podnikem této firmy²³³.

Aktiva		Pasiva	
Česká banka	4 000 000,00 Kč	Akciový kapitál	16 000 000,00 Kč
Hotovost pokladní ku 31.12.1920	58 088,33 Kč	Česká banka	3 195 606,66 Kč
Dlužníci	3 099 627,55 Kč	Věřitelé	6 766 257,46 Kč
Hlubočepy	4 114 583,95 Kč	Rezerva pochyb. pohledávek	106 000,00 Kč
Řeporyje	927 764,89 Kč	Dotace fondu pro obnovu strojního zařízení	1 230 000,00 Kč
Slivenec	169 825,13 Kč	Dotace stavebního fondu	1 200 000,00 Kč
Holiň	425 686,00 Kč	Renumerace personálu	150 000,00 Kč
Smíchov cem. dlaždice	165 530,00 Kč	Čistý zisk	184 372,20 Kč
Požár	55 846,00 Kč		
Klukovice	123 474,00 Kč		
Bohdaneč	4 349,60 Kč		
Dlouhý újezd	4 012,42 Kč		
Radotín	3 911 937,94 Kč		
Zlíchov	1 195 644,84 Kč		
Beroun	628 774,65 Kč		
Sklady	45 534,31 Kč		
Invenář ústřední kanceláře	233 230,00 Kč		
Inventár ku 31. prosinci 1920	9 668 326,71 Kč		
Celkem	28 832 236,32 Kč	Celkem	28 832 236,32 Kč

Tabulka 5. Účet rozvážný ku 31. 12. 1920, Spojené pražské továrny na staviva a.s.

²³¹ Stavivo, 2/14, 1921, s. 204- 205.

²³² Archiv ČNB, ČB/205-4, Bilance společnosti PRASTAV 1920.

²³³ Tamtéž.

Účet ztráty (má dáti)		Účet zisku (dal)	
Účet režie ústřední kanceláře	1 635 427,54 Kč	Účet vápna Beroun	1 037 980,10 Kč
úroků	20 566,27 Kč	vápna Hlubočepy	1 693 973,10 Kč
potahů (koně)	147 316,93 Kč	šamot zboží	450 827,26 Kč
uhlí	93 553,60 Kč	šamot dlaždic	232 058,56 Kč
hlíny	103 649,00 Kč	kameniny	729 752,79 Kč
hospodářství	14 818,36 Kč	flísen	146 145,35 Kč
cihelny Řeporyje	6 830,34 Kč	potahů (auto)	6 128,01 Kč
lomu Slivenec	98 728,80 Kč	kantiny	648,30 Kč
odpisů	1 684 838,24 Kč	vápna Zlíchov	487 315,60 Kč
renumerace personálu	150 000,00 Kč	cementu Radotín	1 392 172,99 Kč
rezervy pochybných pohledávek	106 000,00 Kč	cement. Dlaždic	79 280,42 Kč
fondu pro obnovu stroj. zařízení	1 230 000,00 Kč	lomu Bohdaneč	105 580,65 Kč
stavebního fondu	1 200 000,00 Kč	lomu Sternberk	8 822,14 Kč
Čistý zisk	184 372,20 Kč	skladu	300 341,07 Kč
		vápna Biskup. Kvis a Kotrba	5 074,94 Kč
	6 676 101,28 Kč		6 676 101,28 Kč

Tabulka 6. Účet zisku a ztráty ku 31. 12. 1920, Spojené pražské továrny na staviva a.s.

Pokud se pozorně podíváme na bilanci nově založené společnosti, zjistíme mnoho důležitých věcí o jejím stavu. Inventář a majetek společnosti ukazuje, že se jednalo o vsutku obrovskou firmu, v jejímž majetku se nacházely nejen továrny produkující stavebniny, ale i lomy, které pro výrobu poskytovaly důležité zásoby nerostných surovin. Akciový kapitál činil 16 milionů korun, což by odpovídalo firmě této velikosti. Pohledávky u věřitelů ve výši skoro 7 milionů korun sice tvořily znepokojivou položku, která prozrazovala, že firma může mít v budoucnu finanční problémy, na druhou stranu však byly značné prostředky uchovávané v rezervním fondu pro obnovu stavebního zařízení a ve stavebním fondu. Samotný čistý zisk pak na firmu této velikosti dosahoval jen velmi nepatrné částky.

Dne 25. června 1921 se konala v zasedací síni České banky ustavující valná hromada *Spojených pražských továren na staviva*²³⁴. Předsedou sedmičlenné správní rady se stal Rudolf Bárta starší²³⁵ a za bývalou firmu Max Herget v radě zasedali JUDr. Jindřich Herget a Karel Rühr. Není bez zajímavosti, že k členům správní rady patřil i ing. Jan Kubíček, tehdy člen správní rady České banky v Praze, který v roce 1912 pronajal radotínské cementárnu Lochkovské lomy. Jistě hlavně díky kontaktům Rudolfa Bárty staršího, který byl v této době místopředsedou České banky, se tato banka akciově přímo podílela na vzniku nové společnosti²³⁶. Hned po konání valné hromady pak došlo k zasedání první správní rady, na které byl JUDr. Jindřich Herget zvolen náměstkem Rudolfa Bárty.

²³⁴ SOA Beroun, PRASTAV Praha, Karton 1, Ustavující valná hromada 25. 6. 1921.

²³⁵ Syn Ferdinanda Bárty, kterého Rudolf Bárta mladší označil za zakladatele radotínské cementárny.

²³⁶ Když obchodní soud udílel 2. června 1921 povolení k založení Spojených pražských továren na staviva, obracel se na tři firmy. První byla firma Max Herget, druhou Bárta & Tichý a třetí pak Česká banka. Už tento fakt

Pro radotínskou cementárnu však byl klíčový § 4 první hlavy stanov společnosti. Mezi podniky, které majitelé firmy Max Herget přenechali nově vzniklé společnosti, uvádí totiž stanovy i „továrnu na cement čp. 20 v Radotíně“²³⁷. Radotínská cementárna se tak až do roku 1946 stala součástí rozsáhlé firmy, jejíž oblastí působnosti byla výroba stavebnin v celém pražském okolí. Dějiny cementárny však už v tomto období přestávají být historií samostatného podniku a stávají se dějinami velké pražské firmy.

Obrázek 12. Pohlednice Radotína z roku 1920. Cementárna Radotín je komplex budov s komíny hned za radotínskou vápenkou (budova uprostřed s jedním komínem)

napovídá, že Česká banka bude hrát v budoucím fungování firmy velmi důležitou roli (SOA Praha, KSO PRAHA BXII-170, Karton 1809). Akciový podíl České banky na nově zakládané firmě činil dva tisíce akcií, každá po 400 Kč. Zároveň byl u banky už k 5. 11. 1919 zřízen úvěr na 4 miliony Kč, který byl ale povolen pouze na investice v Radotíně a na zaplacení splatných účtů nebo nákladů na provoz podniku (Archiv ČNB, ČB/205-4).

²³⁷SOA Praha, KSO PRAHA BXII-170, Karton 1809, Stanovy společnosti Spojené pražské továrny na staviva, akciová společnost se sídlem v Praze.

Závěr

Za založením cementárny v Radotíně stála akciová společnost *Pražská akciová továrna na hydraulický cement*, která vznikla v roce 1871. Situace na trhu byla příhodná, hospodářská konjunktura slibovala vysokou poptávku po stavebním materiálu, roku 1871 tedy bylo rozhodnuto o výstavbě podniku. Samotné založení továrny bylo na tehdejší veřejné scéně významnou událostí, což nám dosvědčuje prestižní složení zakládacího výboru cementárny, kde zasedaly i špičky tehdejší české politiky Julius Grégr a Jan S. Skrejšovský.

V roce 1872 došlo k vybudování cementárny a roku 1873 podnik zahájil výrobu. Založení a provoz cementárny však nebyly finančně a technicky dobře zvládnuty, na což poukazují finanční problémy společnosti a špatné organizační vedení prvních výpalů cementu. V této situaci začala hospodářská krize, která omezila poptávku po stavebním materiálu a firma byla jako mnoho dalších akciových společností této doby nucena roku 1874 vyhlásit konkurz.

Podnikatel německé národnosti Max Herget, majitel firmy na výrobu stavebního zboží v pražském okolí a zároveň i správní rada a největší akcionář *Pražské akciové továrny na hydraulický cement*, využil situace a v roce 1875 radotínskou cementárnu koupil za méně než polovinu její soudní odhadní ceny. K opětovnému zahájení výroby cementu v Radotíně, přerušeno likvidací původní akciové společnosti, pak došlo až roku 1877, kdy také vznikla nová firma *Portland-Cementfabrik Radotín Max Herget*. Díky řediteli cementárny Antonu Tarnawskimu víme také to, že nejpozději tohoto roku se v Radotíně vyráběl portlandský cement.

Max Herget cementárnu řídil až do roku 1893, kdy zemřel. Během Hergetova života začal Radotín opět prosperovat a místní cement si získal výbornou pověst po celé monarchii, což nám potvrzují dobrá hodnocení radotínské cementárny na průmyslových výstavách a účast firmy Max Herget na stavbách i ve velmi vzdálených částech monarchie. Opět díky Antonu Tarnawskimu víme i to, že radotínská cementárna patřila v roce 1887 k jednomu z nejvýznamnějších podniků svého druhu nejen v českých zemích, ale i v celém Rakousko-Uhersku.

Po smrti Maxe Hergeta zdědilo firmu jeho pět dětí a to Anton Herget, Rudolf Herget, Wilhelmina von Herget, Helena Miessl von Zeileissen a Marie Hergetová, přičemž krátce nato Rudolf Herget zemřel. Vedení společnosti se sice zprvu ujal Maxův nejstarší syn Anton Herget, netěšil se však velké důvěře svých sester. Za jeho působení došlo v roce 1897 k velké rekonstrukci radotínského podniku, nakonec však pro rodinné neshody firmu opustil.

Po Antonově odchodu se v roce 1902 rodinné firmy ujala nejmladší dcera Maxe Hergeta Marie, která mohla společnost zastupovat samostatně. Ve vedení firmy si podle Rudolfa Bárty mladšího počínala velmi dobře a to nehledě na to, že vykonávání podobné funkce bylo v tehdejší době pro ženu neobvyklé.

V roce 1902 se radotínský podnik stal jako jeden z největších výrobců cementu v Čechách součástí kartelu rakouských cementáren. Jednalo se o syndikát rakouských a českých cementáren, jehož funkcí bylo sjednávat dohody o cenách a odbytu cementu na vnitřním trhu monarchie. Hned dalšího roku pak byly vedle již existujících společných prodejen kartelu ve Vídni zřízeny nové i v Praze.

Růst cen cementu a jeho nedostatek na trhu vedl na počátku 20. století ke snaze nespokojených stavitelů a výrobců cementového zboží založit přímo v Radotíně novou cementárnu, která by nebyla součástí kartelu. Tento pokus se však ihned setkal s odporem a žádné prameny nám neposkytují informace o tom, že by firmě Max Herget nakonec vznikl v Radotíně konkurent.

Radotínská cementárna postrádala za Hergetových dědiců odborné vedení. Tento stav byl zapříčiněn tím, že Rudolf Grab, který spolu s Marií Hergetovou firmu řídil, okolo sebe podle Rudolfa Bárty mladšího moc rád neviděl lidi, kteří by mohli ohrozit jeho pozici. Změna nastala až v roce 1913, kdy zemřel. Jeho nástupce Karel Rühr ale jako odborník zase naopak omezoval vliv Marie Hergetové na řízení společnosti. V letech 1909- 1911 sice proběhly další rozsáhlé rekonstrukce cementárny, ty však byly spíše zaměřeny na zvětšení produkce a ne zvýšení kvality cementu. Důsledkem toho bylo, že pro udržení konkurenceschopné jakosti cementu musely být do podniku ve 20. letech 20. století investovány obrovské finanční částky.

Z let 1911- 1913 máme první stručné zprávy o zisku firmy Max Herget. Můžeme zjistit, že radotínský podnik byl nejvýznamnější součástí této firmy. Průměrný zisk cementárny, který v těchto letech dosahoval přes 300 tisíc korun ročně, byl obrovskou částkou a podtrhoval tak význam radotínské továrny. Za války poptávka po cementu klesla a navíc byly i problémy s distribucí zboží. Není tedy divu, že cementárna utrpěla v tomto období ztráty.

Marie Hergetová zemřela v roce 1917 a její místo zaujala Wilhelmina Hergetová, firmě se však věnoval hlavně její manžel Jindřich Herget. Jeho hlavní zásluhou bylo úspěšné jednání s firmou *Bárta & Tichý* v letech 1920- 1921. Díky tomu došlo k fúzi dvou hlavních producentů stavebního zboží v pražském okolí v jednu velkou firmu *Spojené pražské továrny na staviva, akciová společnost v Praze*.

Ani v rámci této firmy se radotínská cementárna netěšila bezvýznamnému postavení. Radotín byl v roce 1920 s odhadní cenou skoro 4 miliony korun hned za vápenkou v Hlubočepích druhým největším podnikem této společnosti, v budoucnu však měl hrát mnohem důležitější úlohu. Předválečné technologické zaostávání cementárny bylo úspěšně vyřešeno rozsáhlými investicemi, takže už v roce 1929 měl radotínský podnik s odhadní hodnotou 12 milionů korun větší cenu než veškerý zbylý majetek této akciové společnosti dohromady.

Prameny a použitá literatura

1. Nepublikované prameny

Státní oblastní archiv Praha

- Fond KSO PRAHA BXII 170, Karton 1809
- Fond KSO PRAHA SIG CI/45
- Fond KSO PRAHA SPXI- 250, Karton 796
- Fond KSO PRAHA SPXIII/342, Karton 849
- Fond KSO PRAHA V315, Karton 1487

Státní oblastní archiv Beroun

- Prastav, Praha (1905 - 1946)

Archiv České národní banky

- ČB/205-4, Úvěrní knihy, Společnost PRASTAV

Archiv hlavního města Prahy

- Občanská záložna na Smíchově 1861- 1936, List NAD 191, Oddělení 7
- Okresní delegovaný městský soud civilní pro Malou stranu a Hradčany, IV153/1872
- Soupis pražských domovských příslušníků

Archiv letopisecké komise Radotín

- Fond 2 – 056, Cementárna Radotín
- Pohlednice obce Radotín

2. Tištěné prameny

- *Adressář královského hlavního města Prahy a sousedních obcí Bubeneč, Karlína, Smíchova, Kr. Vinohrad, Vršovic a Žižkova*, Red. LEŠER Václav, Praha 1891
- *Compass. Kalender und Jahrbuch für Handel, Industrie und Verkehr, Kapital und Grundbesitz*, Wien 1868- 1918
- GRUBER Josef, *Obchodní a živnostenská komora v Praze v prvním půlstoletí svého trvání 1850-1900*, Praha 1900
- FOŘT Josef, *Hlavní katalog. Všeobecná zemská výstava 1891 v Praze k oslavě jubilea první průmyslové výstavy 1791 v Praze*, Praha 1891
- KAŠPAR Josef, *Pražské bursovní papíry*. Příručka pro kapitalisty a bursovní interesenty, Praha 1924- 1940
- *Max Herget, Prag. Portlandzement- Fabrik in Radotin und Kalkwerke in Slichov und Beraun*, in: Die Gross- Industrie Österreichs. Festgabe zum glorreichen sechzigjährigen Regierungs- Jubiläum seiner Majestät des Kaisers Franz Josef I., Wien 1908, str. 95- 96
- PACOLD Jiří, *Stavitelský praktik*, Praha 1883
- *Pamětní kniha obce Radotína*
- *Protokoll der Verhandlungen des Vereins deutscher Cemenl-Fabrikanten und der Section für Cement des Deutschen Vereins für Fabrikation von Ziegeln, Thonwaaren, Kalk und Cement*, Berlin 1889, 1898
- *Smíchovsko a Zbraslavsko*, Red. František HANSL, Smíchov 1899
- TARNAWSKI Anton, *Kalk, Gyps, Cementkalk und Portland-Cement in Oesterreich-Ungarn*, Wien 1887
- TICHÝ Karel, *Výroba vápna a cementu*, in: Jubilejní výstava zemská království Českého v Praze 1891, Praha 1891, s. 502- 503
- VELFLÍK A., *Stavební činnost na výstavišti*, in: Sto let práce. Zpráva o všeobecné zemské výstavě v Praze 1891, I., Praha 1891, s. 125- 190
- WACH Anton, *Gemeinnütziger Baurauthgeber*. Bei Allem Arbeits- und Materialberechnungen im Baufache, Prag 1874

3. Literatura

- BÁRTA Rudolf, *Chemie a technologie cementu*, Praha 1961

- BÁRTA Rudolf, *Průmysl hlíny a kamene v Praze a okolí*, Praha 1930
- BÁRTA Rudolf, *Průmysli keramiky a staviv*, Praha 1939
- BÁRTA Rudolf, *Průmysl stavebních hmot v Československu*, Praha 1929
- BÁRTA Rudolf, *Rozsah a vývoj světové výroby cementu*, Praha 1935
- BÁRTA Rudolf, *Z našich dějin keramiky a staviv*, Praha 1940
- BÁRTA RUDOLF – KALLAUNER O., *Almanach československého stavebního průmyslu*, Praha 1928
- BURIAN Josef, *Moderní výroba cementu*. Zvláštní otisk z časopisu Cement, železo a beton, Praha 1909
- CIKRT Miloš – LÁNÍK Jaroslav, *Dvě tisíciletí vápenictví a cementárenství v českých zemích*, Praha 2001
- DOHNÁLEK Jiří – SEIDLEROVÁ Irena, *Dějiny betonového stavitelství v českých zemích do konce 19. století*, Praha 1999
- Froněk Roman, *Technologie mletí v cementárnách*, Praha 1987
- HLAVÁČ Jan, *Základy technologie silikátů*, 2. vyd. Praha 1988
- HLAVÁČEK – KAŠPAR – NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, 3. vyd. Praha 2002
- HRUBEŠ Josef – HRUBEŠOVÁ Eva, *Pražské domy vyprávějí*, II, 2. vyd. Praha 2000
- CHLUPÁČ Ivo, *Vycházky za geologickou minulostí Prahy a okolí*, Praha 1999
- JAKUBEC Ivan – JINDRA Zdeněk, *Dějiny hospodářství českých zemí. Od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*, Praha 2007
- KALINA Tomáš – KUNT Miroslav, *Nezveřejněné úzkorozchodné dráhy v Čechách*. Edice soupisů z let 1909 a 1925- 1930, 2. vyd. Praha 2006
- *Kniha o Radotínu*, Ed. Dagmar BRONCOVÁ-KLICPEROVÁ, Praha 2011
- KOLÁČNÝ Ivan, *Řády a vyznamenání habsburské monarchie*, Praha 2006
- KŘÍŽ Jiří, *Geologické památky Prahy. Proterozoikum a starší prvohory*, Praha 1999
- LÁNÍK Jaroslav, *Velký příběh. 120 let Královské cementárny 1889- 2009*, Králův Dvůr – Radotín 2009
- LOŽEK Vojen – NĚMEC Jan, *Chráněná území ČR*. Praha, 2, Praha 1997
- POLÁK Milan, *Praha a železnice. Nádraží, nádražička a zastávky Velké Prahy*, Praha 2005
- *Pragocement 1871- 1921*, Radotín 1991
- *Pražský industriál*. Technické stavby a průmyslová architektura Prahy, Edd. Lukáš BERAN a Vladislava VALCHÁŘOVÁ, Praha 2005
- *Přehled československých dějin*, II/I, Praha 1958
- PURŠ Jaroslav, *Průmyslová revoluce*. Vývoj pojmu a koncepce, Praha 1973
- PURŠ Jaroslav, *Průmyslová revoluce v českých zemích*, Praha 1960
- *15 let Radotínské cementárny a vápenice*. 1861- 1876, Radotín 1876

4. Periodika a časopisy

Články v odborných periodikách

- BÁRTA Rudolf, *Portlandský cement*. Ku stému výročí jeho založení, in: Stavitelské listy, 20, 1924, s. 283- 287, 304- 307
- BÁRTA Rudolf, *Z dějin akciové společnosti PRASTAV*, in: Příspěvky k dějinám skla a keramiky, Redd. R. BÁRTA a Karel ČERNÝ, Praha 1971, s. 160- 184
- HROMÁDKA Tomáš, *130 let radotínské cementárny*, in: Paprsek minulosti. Vlastivědný zpravodaj, 11, 2001
- NEKVASILOVÁ Jana, *Počátky vývoje, výroby a užití portlandského cementu*, in: Dějiny vědy a techniky 12. 21. seminář pro vyučující dějin věd a techniky, Ed. Jaroslav FOLTA, Praha 2004, s. 19- 24
- MARTÍNEK Michal –ZEMAN Bohuslav, *Dráhy Českého krasu I. Karlštejnská a pražská oblast*, in: Český kras, XXII, Red. Irena JANČAŘÍKOVÁ, Beroun 1996, s. 23- 40.

- TARNAWSKI Anton, *O vlastnostech portlandských cementů se zvláštním zřetelem k portlandskému cementu radotínskému přednášel ve spolku inženýrů a architektů Antonín Tarnawski*, in: Zprávy spolku architektů a inženýrů v království českém, 1977, sešit II a III, s. 36- 40
- TARNAWSKI Anton, *Vortrag gehalten am 23. März im Deutschen polytechnischen Vereine in Prag*, in: Technische Blätter. Vierteljahrschrift des Deutschen polytechnischen Vereines in Böhmen, 9, 1877, s. 177- 186

Dobové časopisy a tisk

- Bohemia, Praha 1828- 1938
- Kartell-Rundschau. Zeitschrift für Kartellwesen und verwandte Gebiete, Wien 1903-1944
- Národní listy, Praha 1861- 1941
- Národní politika, Praha 1883- 1945
- Neue Freie Presse, Wien 1864- 1938
- Poplatník. Orgán volného sdružení poplatnictva, Praha 1905- 1908
- Posel z Prahy, Praha 1857- 1893
- Pražský deník, Praha 1866- 1886
- Prager Tagblatt, Prag 1876- 1939
- Průmyslník, Praha 1870- 1874
- Stavitelské listy, Praha 1905- 1941
- Stavivo, Praha 1920- 1975
- Technische Blätter. Vierteljahrschrift des Deutschen Ingenieur- und Architekten-Vereines in Böhmen, Prag 1869- 1919

5. Encyklopedie a slovníky

- *Komenského slovník naučný*, Praha 1937- 1938
- *Masarykův slovník naučný*. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí, Praha 1925- 1933
- MYŠKA Milan, *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*, Ostrava 2003
- *Ottův slovník naučný nové doby*. Dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému, Praha 1936- 1943
- RIEGER František Ladislav, *Slovník naučný*, Praha 1860- 1890

Obrázková příloha a tabulky

Obrázek 1, CIKRT Miloš – LÁNÍK Jaroslav, *Dvě tisíciletí vápenictví a cementárenství v českých zemích*, Praha 2001, s. 31

Obrázek 2, BURIAN Josef, *Moderní výroba cementu*. Zvláštní otisk z časopisu Cement, železo a beton, Praha 1909, s. 13

Obrázek 3, *Smíchovsko a Zbraslavsko*, Red. František HANSL, Smíchov 1899, s. 65

Obrázek 4, SOA Praha, KSO PRAHA V315, Karton 1487, Stanovy akciové společnosti

Obrázek 5, Národní listy, 13/130, 13. 5. 1873 příloha, s. 1

Obrázek 6, Národní listy, 13/ 149, 1. 6. 1873, s. 3

Obrázek 7, TARNAWSKI Anton, *Vortrag gehalten am 23. März im Deutschen polytechnischen Vereine in Prag*, in: Technische Blätter. Vierteljahrschrift des Deutschen polytechnischen Vereines in Böhmen, 9, 1877, str. 177- 186

Obrázek 8, Národní listy, 20/76, 28. 3. 1880 příloha, str. 2

Obrázek 9, FOŘT Josef, *Hlavní katalog*. Všeobecná zemská výstava 1891 v Praze k oslavě jubilea první průmyslové výstavy 1791 v Praze, Praha 1891, s. 1

Obrázek 10, KSO PRAHA SPXI- 250, Karton 796

Obrázek 11, *Die Gross- Industrie Österreichs*. Festgabe zum glorreichen sechzigjährigen Regierungsjubiläum seiner Majestät des Kaisers Franz Josef I., Wien 1908, s. 95

Obrázek 12, Archiv letopisecké komise Radotín, 11 – 275, Pohlednice Radotína z roku 1920

Tabulka 1, *Pamětní kniha obce Radotína*, s. 7- 46

Tabulka 2, Národní listy, 13/130, 13. 5. 1873 příloha, s. 1

Tabulka 3, TARNAWSKI Anton, *Kalk, Gyps, Cementkalk und Portland-Cement in Oesterreich-Ungarn*, Wien 1887, s. 197- 221

Tabulka 4, SOA Beroun, PRASTAV Praha, Karton 1, Ustavující valná hromada 25. 6. 1921

Tabulka 5, Archiv ČNB, ČB/205-4, Bilance společnosti PRASTAV 1920

Tabulka 6, Archiv ČNB, ČB/205-4, Bilance společnosti PRASTAV 1920